
NUKKETEATTERISTA NUKKEDRAAMAksi

Nukketeatteri ja soveltava draama vuorovaikutussuhteiden käsittelyssä

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Ohjaustoiminnan koulutusohjelma

Lahdensivu 4.12.2012

Saana Santikko

Johanna Stauffer

Hämeenlinna/Lahdensivu
Ohjaustoiminnan koulutusohjelma
Terapeuttinen ohjaustoiminta

Tekijät	Saana Santikko & Johanna Stauffer	Vuosi 2012
Työn nimi	Nukketeatterista nukkedraamaksi –nukketeatteri ja soveltava draama vuorovaikutussuhteiden käsittelyssä	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimi Omaiset mielenterveystyön tukena Kanta-Häme ry. Yhteistyö alkoi opintoihin kuuluvassa pääaineprojektissa, jossa toteutettiin mielenterveyskuntoutujien omaisten kanssa nukketeatteriesitys, joka käsitteli omaisten ja hoitohenkilöstön välistä vuorovaikutussuhdetta. Nukketeatterin huomattiin tarjoavan runsaasti mahdollisuuksia vuorovaikutussuhteen käsittelyyn, joita haluttiin tutkia lisää opinnäytetyössä. Tutkimukseen osallistui omaisyhdistyksen yhteistyökumppanina toimivan palvelukodin henkilökuntaa sekä omaisia.

Opinnäytetyön tavoitteena oli laajentaa nukketeatteriprosessi koskettamaan vuorovaikutussuhteen molempia osapuolia ja osoittaa sen vaikuttavat piirteet. Metodista työstettiin opas, joka soveltuu käytettäväksi eri kohderyhmien kanssa. Lisäksi metodista haluttiin saada väline omaisten edunvalvontaan. Työhön vaikuttivat nukketeatterin, soveltavan draaman, käsityön terapeuttisuuden sekä vuorovaikutuksen teoriat. Keskeisiksi nousivat Nonviolent communication –malli, sekä sosiokulttuurisen innostamisen periaatteet. Metodin rakenne muodostui devising-teatterin ja afrikan mallin pohjalta. Kirjallisuustiedon lisäksi aineistoa tuotettiin laadullisen tutkimuksen keinoin kysely- ja havainnointilomakkeilla. Lomakkeet koskivat toteutettuja ohjauksia, joiden avulla metodia kehitettiin. Työskentelyn myötä nukketeatteriprosessi kehittyi nukkedraamaksi.

Opinnäytetyön tuloksena on syntynyt nukkedraamaopas. Nukkedraama hyödyntää esimerkiksi luovaa kirjoittamista, draamallisia harjoitteita ja käsitöitä. Metodi on todettu toimivaksi mielenterveyskuntoutujien omaisten ja hoitohenkilöstön kanssa. Jatkossa työtä voisi kehittää tutkimalla metodin varioitavuutta esimerkiksi kohderyhmien, painopisteiden ja keston muuttamisen avulla.

Avainsanat Vuorovaikutus, nukketeatteri, soveltava draama.

Sivut 51 s. + liitteet 26 s.

Hämeenlinna/Lahdensivu
Degree program in Crafts and Recreation
Therapeutic Crafts and Recreation

Authors Saana Santikko & Johanna Stauffer **Year** 2012

Subject of Bachelor's thesis From Puppet Theatre to Puppet Drama – Using Puppet Theatre and Applied Drama to Process Interactive Relationships

ABSTRACT

This thesis was made in co-operation with Omaisiet mielenterveystyön tukena Kanta-Häme ry. (a family association promoting mental health). The co-operation was a continuation to a main subject study project of the authors. In the project, relatives of mental health rehabilitation clients used puppet theater to process their interactive relationship with the nursing staff. The project indicated that puppet theatre offers useful elements to deal with relationships. One of the goals in this thesis was to research those elements in more detail.

As a part of the thesis, a puppet theater project was organized in a mental health rehabilitation center. The participants in this project were staff members and relatives. The main goal was to expand the puppet theater process to involve both parties of the interactive relationship. The aim was also to identify the effective features of puppet theatre. During the research, a guide book about the method was compiled. A further goal was to use the method as a tool for relatives' trusteeship.

The theoretical background deals with applied drama, therapeutic crafts, interaction and puppet theatre; Nonviolent Communication model and socio-cultural animation receiving most attention. The structure of the method is based on Devising theatre and African method. Further, information was obtained by qualitative research methods, using a questionnaire and observation during the project. In the process, theory was transformed into a concrete method; the puppet theatre became puppet drama.

In the method different forms of art are used together. Tasks include for example creative writing, drama and crafts. The thesis process proved that the method can be used with relatives of mental health rehabilitation clients and nursing staff. The work could continue by testing the method with other target groups, varying the focus and the length of the process.

Keywords Applied drama, interaction, puppet theatre.

Pages 51 p. + appendices 26 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	OPINNÄYTETYÖN TAUSTAT	2
2.1	Omaiset mielenterveystyöntukena Kanta-Häme ry käynnistävänä tekijänä.....	3
2.2	Pääaineprojekti: Tarinoita nukkein – omaisten kokemuksia vuorovaikutuksesta hoitohenkilökunnan kanssa.....	4
2.3	Kohderyhmän valikoituminen.....	6
3	TAVOITTEET TUTKIMUKSEEN JA KÄYTÄNTÖÖN.....	6
3.1	Nukketeatterin vaikuttavuuden ymmärtäminen	7
3.2	Metodin konkretisointi oppaaksi.....	8
4	TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA NUKKEDRAAMA KÄYTÄNNÖSSÄ	8
4.1	Vuorovaikutuksen määrittely	10
4.1.1	Kuulluksi tulemisen merkitys.....	11
4.1.2	Sosiokulttuurinen innostaminen	12
4.1.3	Nonviolent communication, myötäelävä vuorovaikutus	14
4.2	Nukketeatteri menetelmänä.....	16
4.2.1	Nukketeatterin terapeuttiset sovellutukset.....	18
4.2.2	Nuken rakentaminen.....	19
4.2.3	Esittäjän suhde nukkeen	22
4.2.4	Roolityöskentely osana prosessia.....	24
4.3	Osallistujien ajatukset esiin soveltavan draaman keinoin	26
4.3.1	Soveltavan draaman peruseriaatteet ja niiden näkyminen nukkedraamassa.....	27
4.3.2	Osallistujien omistusoikeus draamaan	30
5	KÄYTÄNNÖN OSUUS TIEDON TUOTTAJANA	32
5.1	Nukkedraamaprosessit	34
5.1.1	Vertaisprosessit.....	34
5.1.2	Yhteisöprosessi.....	37
5.2	Kyselylomakkeet.....	38
6	TUTKIMUSTULOKSISTA RAAMIT NUKKEDRAAMALLE	40
6.1	Arjen ja tarinan suhde	42
6.2	Harjoitteiden merkityksistä	43
6.3	Nukkedraaman raamit käytännössä.....	45
7	POHDINTA JA ARVIOINTI.....	46
	LÄHTEET	50
Liite 1	Havainnointilomake vertaistyöskentely	
Liite 2	Havainnointilomake yhteistyöskentely	
Liite 3	Kyselylomake vertaistyöskentely	
Liite 4	Kyselylomake yhteistyöskentely	
Liite 5	Nukkedraamaopas	

1 JOHDANTO

Jokainen yksilö on jokapäiväisessä arjessaan läsnä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Näissä tilanteissa hyvät sosiaaliset taidot ovat tärkeitä. Sosiaalisuus ja vuorovaikutustaidot ovat opittavissa ja niitä on mahdollista kehittää jatkuvasti. Usein erityisesti erilaisista rooleista käsin toimivien yksilöiden välinen vuorovaikutus voi muodostua hankalaksi. Jatkuvasti haastaviksi muodostuvat vuorovaikutustilanteet käyvät raskaiksi ja aiheuttavat stressiä. (Keltinkangas-Järvinen 2010, 49-52.) Opinnäytetyössä tarkastellaan mielenterveyskuntoutujien omaisten sekä hoitohenkilöstön välistä suhdetta. Etenkin omaiset kokevat suhteen usein haastavaksi (Santikko & Stauffer 2012, 11). Tässä omaisten jaksamisen tukeminen on erityisen tärkeää, sillä mielenterveysongelmat ovat yhteiskunnallisesti kasvava ongelma. Läheisistään huolehtivat omaiset ovat jatkuvan kuormituksen alla ja näin ollen riski heidän sairastumiseensa kasvaa. Omaisten hyvinvoinnin tukeminen voi osaltaan ennaltaehkäistä mielenterveysongelmiin sairastumisen riskiä.

Ainaisen keskustelun sijaan nähtiin tarpeelliseksi tarjota erilaisia luovia tapoja käsitellä aihetta. Etenkin haastavaa vuorovaikutussuhdetta purettaessa syyttely muodostuu helposti ongelmaksi, joka voidaan välttää etäännyttämällä asiat yksilöistä esineisiin sekä arjesta mielikuvitukseen. Nukkejen ja nukketeatterin nähtiin palvelevan tätä ajatusta. Opinnäytetyö saikin alkunsa kiinnostuksesta nukketeatteriin ja sen soveltamisen mahdollisuuksiin.

Opinnäytetyö on toiminnallinen, ja sen tuotoksena on syntynyt opas työn avulla kehitettyyn metodiin, nukkedraamaan, joka soveltaa nukketeatteria vuorovaikutussuhteiden käsittelyssä. Oppaan tarkoitus on toimia lähtökohтия tarjoavana ja virikkeitä antavana niin, että kuka tahansa nukketeatterista ja vuorovaikutussuhteista kiinnostunut voi itse soveltaa nukkedraamaa omaan käyttöönsä. Metodien kehittämistä ja siihen liittyviä tutkimustuloksia käsitellään luvuissa 7 ja 8. Yhteistyökumppanina opinnäytetyössä toimi Omaiset mielenterveystyön tukena Kanta-Häme ry sekä omaisyhdistyksen kanssa yhteistyötä tekevä mielenterveyskuntoutujille suunnattu palvelukoti Hämeenlinnassa. Yhteistyökumppaneista tarkemmin luvussa 2.

Aihevalinnan taustalla vaikuttivat suuresti tekijöiden henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet ja motiivit. Opiskelujen aikana oli tutustuttu nukkejen valmistamiseen, mikä oli koettu kiinnostavaksi. Nuken tekeminen nähtiin toimintatapana, joka toimii helposti siltana käsityön ja ilmaisullisten menetelmien, kuten draaman ja kirjoittamisen, välillä. Näin toiminnallisuuden ja käsityön yhdistäminen vei kiinnostuksen nuken rakentamisesta kohti nukketeatteria. Nukketeatteria sovellettaessa pystyttiin erinomaisesti hyödyntämään myös tekijöiden aiempaa harrastuneisuutta luovan kirjoittamisen, käsityön ja teatterin saralla.

Tekijöiden kiinnostus menetelmiin ja niiden toimivuuteen perustuu pitkälti siihen, miten niitä voidaan hyödyntää erilaisissa tarkoituksissa. Molemmat

tekijät ovat pitkään olleet kiinnostuneita mielenterveystyöstä ja sen myötä erilaisten menetelmien hyödyntämisestä kuntouttavassa työskentelyssä. Näin ollen omaisyhdistyksen mukanaolo oli luonteva valinta, sillä omaisten ja henkilökunnan kanssa työskentely oli omiaan laajentamaan tekijöiden käsitystä mielenterveystyön kentällä tehtävästä työstä. Metodien kehityksessä haluttiin kuitenkin ottaa huomioon myös se, että harvoin menetelmät tai toimintamallit toimivat yksioikoisesti vain yhden kohderyhmän kanssa. Työn tulosten mahdollisimman laajan hyödynnettävyyden ja jatkokäytön kannalta oli järkevää rakentaa niin metodi kuin opaskin siten, että se on varioitavissa eri kohderyhmien käyttöön. Tämä oli mahdollista siirtämällä pääpaino kohderyhmästä käsiteltävään asiaan, eli omaisista ja hoitohenkilöstöstä vuorovaikutussuhteeseen ja sen haasteisiin sekä nukketheateriin itseensä.

Vuorovaikutussuhteiden käsittely koettiin mielekkäänä, sillä vuorovaikutus on asia, joka koskee jokaista ihmistä riippumatta siitä, millaisessa ympäristössä toimii. Vuorovaikutus koettiin myös aiheeksi, jonka käsittelyn kautta voidaan sivuta lukuisia muita aiheita, jolloin toteutettavan prosessin merkityksellisyys kasvaa. Prosessin merkityksellisyys puolestaan edesauttaa sitä, että toteutettu toiminta saa aikaan todellisia muutoksia, mitä tekijät pitävät toiminnan pääasiallisena tavoitteena.

Opinnäytetyössä toteutettu tutkimus oli laadullista tutkimusta, johon osallistui pieni ja valikoitu ryhmä. Tutkimuksena toteutettiin nukkedraamaprosessi yhteistyökumppanina toimineessa palvelukodissa mielenterveyskuntoutujien omaisten ja hoitohenkilöstön kanssa. Tutkimusaineistoa kerättiin havainnoimalla prosessia ja osallistujien täyttämällä kyselylomakkeilla. Lisäksi tutkimuksen yhteydessä perehdyttiin sekä nukketheaterista että vuorovaikutuksesta olemassa olevaan tutkimustietoon. Näistä lisää luvussa 4.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAT

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu olennaisena osana kentällä toteutettava osuus. Perinteisesti toiminnallinen opinnäytetyö pyrkii ohjeistamaan toimintaa ammatillisella kentällä erilaisin keinoin (Vilkka & Airaksinen 2003, 9). Tässä opinnäytetyössä ohjeistamiseen pyritään oppaan avulla. Opinnäytetyön tutkimuksellista osiota varten perustettiin toiminnalliset ryhmät mielenterveyskuntoutujien omaisista ja heidän kanssaan kontaktissa olevasta hoitohenkilöstöstä. Tämän ryhmän valikoitumisesta ja muodostumisesta tarkemmin luvussa 2.3.

Opinnäytetyön tutkimuksellinen osuus kulki käytännön ohjausten rinnalla koko prosessin ajan, ja se käytti hyödykseen laadullisen tutkimuksen keinoja. Käsittelimme valikoitua sekä suhteellisen pientä ryhmää, mutta pyrimme viemään saatuja tuloksia vuorovaikutussuhteen käsittelystä nukkedraaman avulla yleiselle tasolle. Fenomenologisen tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään jotakin inhimillisen elämän ilmiötä (Laine 2007, 44). Opinnäytetyöprosessin tutkimuksessa pyrittiin ymmärtämään kohderyhmien välistä kanssakäymistä sekä purkamaan auki siinä ilmeneviä haasteita. Tutkimusmenetelmiä hyödyntäen pyrimme vahvistamaan

nukketeatterissa oleellisesti vaikuttavia voimauttavia elementtejä. Nukkedraamaa kehiteltäessä kirjallisuuden tutkiminen ja sen kautta metodin vaikutuksien perustelu nousi merkittävään rooliin. Laadulliseen tutkimukseen kuuluu olennaisena osana tiedon kerääminen esimerkiksi kyselylomakkeiden avulla, jotka ovat etukäteen suunniteltuja (Heikkinen 2007, 155). Aineistoa kerättiin havainnoinnin sekä kyselylomakkeiden avulla, jotka toimivat tutkimustulosten sekä valmiiden tutkimusaineistojen vahvistajina.

Opinnäytetyön toimeksiantaja oli Omaiset mielenterveystyöntukena Kanta-Häme ry, joka toimi yhteistyökumppanina myös keväällä 2012 toteutussa ohjaustoiminnan koulutusohjelman pääaineprojektissa. Opinnäytetyön käytännön osuuden juuret ovatkin kyseisessä projektissa ja jatkuneessa yhteistyössä omaisyhdistyksen kanssa, joista kerrotaan tarkemmin luvuissa 2.1 ja 2.2.

2.1 Omaiset mielenterveystyöntukena Kanta-Häme ry käynnistävänä tekijänä

Opinnäytetyön yhteistyötahona ja mahdollistajana toimi Omaiset mielenterveystyön tukena Kanta-Häme ry, joka kuuluu Omaiset mielenterveystyön tukena keskusliitto ry:n jäsenjärjestöihin. Idea opinnäytetyöhön syntyi kevään 2012 aikana toteutetusta ohjaustoiminnan koulutusohjelman pääaineprojektista, jossa toteutettiin nukketeatteriprosessi yhdessä mielenterveyskuntoutujien omaisten kanssa. Pääaineprojektin aihetta päätettiin lähteä syventämään opinnäytetyöksi ja samalla jatkaa toimivaa yhteistyötä omaisyhdistyksen kanssa.

Omaiset mielenterveystyön tukena ry:n Kanta-Hämeen toiminnan taustalla vaikuttavat Omaiset mielenterveystyön tukena keskusliitto ry:n asettamat tavoitteet. Järjestön päätavoite on mielenterveyskuntoutujien omaisten sosiaalisen ja psyykkisen aseman vahvistaminen sekä heidän hyvinvointinsa tukeminen tätä kautta (Omaiset mielenterveystyön tukena keskusliitto ry 2012). Opinnäytetyön osana järjestetyllä toiminnalla pyritään osittain tukemaan tätä tavoitetta ja tarjoamaan omaisille mahdollisuus vaikuttaa hoitotahon kanssa tehtävän yhteistyön kehittämiseen. Omaisten osallistumista mielenterveystyön kehittämiseen pidetään tärkeänä, koska sujuva yhteistyö hoitotahon ja omaisten välillä tukee myös mielenterveyskuntoutujien hoitoa. Keskusliitto haluaakin toiminnassaan pyrkiä vahvistamaan omaisten osallisuutta myös jäsenyhdistysten toimintamallien kehittämisessä (Omaiset mielenterveystyöntukena keskusliitto ry 2012). Omaisyhdistykselle tärkeää on myös toiminnan kehittäminen siten, että he voivat tarjota omaisille vertaistuen muodoiksi jotain muutakin kuin keskusteluryhmiä. Nukkedraamaprosessi tukee tätä ajatusta tarjoten osallistavaa ja luovaa vertaistuellista toimintaa.

Omaisyhdistyksen toimiessa toiminnan mahdollistajana, vaikuttavat työkentelyn taustalla heidän asettamansa arvot ja tavoitteet. Keskusliiton toiminnan peruspilareita ovat omaisten kokemustietoon uskomisen, henkilökunnan ammattitaitoisuus ja omaistyön verkoston tukeminen (Omaiset mielenterveystyön tukena keskusliitto ry. 2012). Nämä asiat koettiin tärkeiksi tekijöiksi myös opinnäytetyön toteutuksessa. Metodien kehittämisen

rinnalla haluttiin tarjota omaisille mahdollisuus käsitellä omia tunteitaan ja kokemuksiaan. Vertaistuen toteutuminen nostettiin myös tärkeään osaan, koska se kuuluu olennaisesti yhdistyksen ja koko organisaation tavoitteisiin. Omaisyhdistyksen toiminnan periaatteet asettivat opinnäytetyölle raamit, joita haluttiin työskentelyssä kunnioittaa.

Käytännön työskentelyssä pyrittiin toimimaan neutraalisti, eikä opinnäytetyön tarkoitus ollut asettaa kummankaan osapuolen, omaisten tai hoitotahon puolelle. Keskusliiton tehtäviin kuuluu myös yhteistyö eri toimijoiden kanssa sekä asenteisiin vaikuttaminen (Omaiset mielenterveystyön tukena keskusliitto ry. 2012). Opinnäytetyön nähtiin palvelevan myös tätä tarkoitusta, koska sen tavoitteena on kehittää omaisten sekä hoitavan tahon yhteistyötä.

2.2 Pääaineprojekti: Tarinoita nukein – omaisten kokemuksia vuorovaikutuksesta hoitohenkilökunnan kanssa

Opinnäytetyön lähtökohtana ja innoittajana vaikutti pääaineprojektina toteutettu nukketeatteriprosessi Tarinoita nukein - omaisten kokemuksia vuorovaikutuksesta hoitohenkilöstön kanssa. Omaiset mielenterveystyön tukena Kanta-Häme ry:n toiveena oli toteuttaa nukketeatteriprojekti, jonka avulla käsiteltäisiin omaisten ja hoitohenkilöstön välistä suhdetta sekä siinä esiintyviä haasteita. Omaisryhmän kanssa toteutettiin toiminnallinen ja luova prosessi, jonka lopputuloksena syntyi nukketeatteriesitys. Jatkossa esitystä oli tarkoitus käyttää keskustelun herättelijänä, rakentavan palautteen antajana sekä omaisten edunvalvonnan välineenä tilanteissa, joissa on paikalla hoitotahon edustajia.

Toimeksiantajan tavoitteena oli pyrkiä avaamaan hoitohenkilöstön ja mielenterveyskuntoutujien omaisten välistä suhdetta sekä luoda työväline suhteen parantamiseksi. "Pitkäkestoisena tavoitteena nähtiinkin juuri mahdollisuus luoda parempia suhteita hoitohenkilöstön sekä omaisten välille. Vuorovaikutusta ja sen kehittämiskohtia tarkasteltaessa vuorovaikutus hahmottiin käsittää mahdollisimman kokonaisvaltaisesti." (Santikko & Stauffer 2012, 6.) Osallistujien tavoitteena oli edistää omaa jaksamistaan arjessa ja käsitellä itselleen tärkeää aihetta turvallisessa ympäristössä. "Projektin lyhytkestoiseksi tavoitteeksi määriteltiin omaisten mahdollisuus käsitellä omia tunteitaan ja kokemuksiaan. Menetelmämme tukivat vertaistuen toteutumista hyvin, koska niiden avulla omaiset saivat vapauden ilmaista itseään, esimerkiksi luova kirjoittaminen on hyvä keino purkaa ajatuksia ilman ympäristön asettamia paineita." (Santikko & Stauffer 2012, 6.) Tarkoituksena olikin selvittää juuri omaisten ja hoitohenkilökunnan välistä suhdetta ja avata ongelmakohtia käyttäen hyödyksi erilaisia luovia menetelmiä. Erityisesti huomio kiinnittyi luovaan kirjoittamiseen, käsityön terapettisuuteen sekä draamaharjoituksiin. Menetelmien avulla pyrittiin nostamaan esiin kokemustietoa sekä tarjoamaan osallistujille vaihtoehtoinen tapa käsitellä asioita. Nukketeatteriesityksen valmistumisen kannalta tavoitteena oli myös käsikirjoituksen, nukkejen ja esityksen valmistaminen.

Käytännön tavoitteiden rinnalle pääaineprojektissa nousi tutkimuksellisuus. “Tutkimuksen tavoitteeksi ja varsinaiseksi tutkimuskysymykseksi muodostui, mikä omaisten ja hoitohenkilökunnan välisessä suhteessa aiheuttaa haasteita. Tarkoituksena oli kerätä tarvittavaa aineistoa, tutkia aihepiiriin liittyvää kirjallisuutta sekä purkaa auki omaisten näkökulmia siitä, mikä suhteessa aiheuttaa hankaluuksia.” (Santikko & Stauffer 2012, 6.) Työskentelyssä käytetyt luovat menetelmät palvelivat myös tutkimusaineiston keruuta, joka muodostui omaisten tarinoista, kirjoituksista ja kokemuksista, jotka välittivät tietoa siitä, millaisena he kokevat eri tilanteet eri ympäristöissä.

Käytännössä projekti koostui seitsemästä ryhmäkokoontumisesta, joihin osallistui kolme omaisyhdistykseen kuuluvaa omaista. Ryhmäkerroilla työstiin vuorovaikutussuhteeseen liittyviä kysymyksiä erilaisin harjoittein, joista vähitellen syntyi nukketeatteriesitys. Nukketeatteriesitys asetti näkyville hoitotahon ja omaisten välisen suhteen ristiriitoja. Ristiriidat käsitteivät esimerkiksi tiedonkulkuun, toimintatapoihin ja yleiseen arvostukseen liittyviä asioita. “Esitys koettiin uudelleenlaiseksi tavaksi yhdistää edunvalvontaa ja vertaistuellista toimintaa” (Santikko & Stauffer 2012, 10). Esitykseen pyrittiinkin nostamaan juuri ne pääkohdat, jotka omaiset tunsivat eniten vaikuttavan suhteen laatuun. Lisäksi käytännön tulokset palvelivat vertaistuen toteutumista. “Osallistujien palautteista kävi selvästi ilmi, että nukketeatteriprosessin läpikäyminen koettiin voimakkaasti vertaistuelliseksi toiminnaksi, minkä puolestaan koettiin edistävän niin kykyä puhua ajatuksista ja tunteista kuin hallita stressiä ja kriisitekijöitä omassa elämässä” (Santikko & Stauffer 2012, 10). Valmista nukketeatteriesitystä voi itsessään pitää välineenä vuorovaikutussuhteen kehittämiseen tulevaisuudessa, koska sen tarkoituksena on toimia suhdetta käsittelevän keskustelun avaajana.

Omaiset kokivat työskentelyn vaikuttaneen heidän ajatuksiinsa hoitotahosta. “Kaikki osallistujat olivat sitä mieltä, että työskentely kokonaisuudessaan vaikutti heidän ajatuksiinsa ja asenteisiinsa hoitohenkilöstöä kohtaan. Esiin nostettiin muun muassa se, että työskentelyn myötä hoitohenkilöstöä on tullut ajatelleeksi enemmän työtään hoitavina ihmisinä ja muutenkin inhimillisempinä.” (Santikko & Stauffer 2012, 10.) Pääaineprojektin aikana ei pyritty suoranaisesti vastaamaan kysymykseen, miten suhteen epäkohtiin voisi puuttua. Lähinnä haluttiin tarjota mahdollisuus sen käsittelylle.

Pääaineprojektia lähdettiinkin syventämään opinnäytetyöksi juuri siltä pohjalta, että se käsittäisi myös vuorovaikutussuhteen toisen osapuolen, eli hoitotahon, näkökulman ja näin ollen toimisi muutenkin kuin yksisuuntaisena tiedonvälittäjänä. Toisen osapuolen mielipiteiden huomioon ottamisen sekä asioiden yhteisen koonnin uskottiin palvelevan monipuolisemmin aiheen käsittelyä ja sen ajateltiin vaikuttavan helpommin osapuolten asenteisiin vuorovaikutussuhdetta kohtaan.

2.3 Kohderyhmän valikoituminen

Pääaineprojektin yhteydessä käsitellyt aiheet liittyivät pitkälti sairaalamaailmaan ja vasta sairastuneen läheisen asioiden hoitamiseen. Tämän havainnon seurauksena opinnäytetyö suunniteltiin alkujaan toteutettavaksi sairaalahenkilökunnan ja sairaalahenkilökunnan kanssa tekemisissä olleiden tai olevien omaisten kanssa. Näin pääaineprojektissa toteutettu nukkeprosessi olisi voinut liittyä suoraan opinnäytetyön menetelmän kehittämiseen. Suunnittelun edetessä heräsi kuitenkin ajatus siitä, että menetelmän merkitysten ja vaiheiden ymmärtämiseen liittyvän aineiston keruun kannalta voisi olla hyvä toteuttaa myös omaisten nukkedraamaprosessi alusta alkaen uudelleen. Tämän seurauksena päätettiin etsiä uusi yhteisö, jonka kanssa koko nukkedraamaprosessi toteutettaisiin.

Omais yhdistys kartoitti yhteistyökumppaneidensa kiinnostusta osallistua opinnäytetyön käytännön osuuteen, omaisten ja hoitohenkilöstön vuorovaikutussuhdetta käsittelevään ryhmätoimintaan ja mukaan ilmoittautui hämeenlinnalainen mielenterveyskuntoutujille tarkoitettu palvelukoti. Palvelukodin ilmoittauduttua mukaan yhteyshenkilö siellä keräsi asiasta kiinnostuneesta henkilökunnasta osallistuvan ryhmän. Palvelukodin asukkaiden omaisille tiedotettiin alkavasta ryhmästä sekä palvelukodin henkilökunnan että omaisyhdistyksen toimesta ja kiinnostuneilla omaisilla oli mahdollisuus ilmoittautua mukaan.

Lopullisessa ryhmässä oli mukana neljä palvelukodissa työskentelevää ohjaajaa. Omaisten vertaisryhmään kuului kolme omaista, joista kahdella palvelukodissa asui sisarus ja yhdellä lapsi. Miehiä osallistujista oli yksi ja ikähaitari oli 25:stä 70:neen.

3 TAVOITTEET TUTKIMUKSEEN JA KÄYTÄNTÖÖN

Keskeisessä asemassa kaikkiin tavoitteisiin ja tutkimukseen nähden on nukkedraaman kehittäminen. Nukkedraamaa ajateltiin aluksi menetelmänä, mutta työskentelyn edetessä menetelmä käsitteenä vaikutti laajalta ja epämääräiseltä. Nukkedraaman muodostuessa selkeäksi ja vaiheittain eteneväksi toiminnaksi, todettiin käsitteen metodi (sivistyssanakirjan mukaan: järjestelmällinen ja suunnitelmallinen menettelytapa) kuvaavan sitä paremmin. Metodiin kohdistuvat odotukset ja ajatukset määrittävät pääasiallisesti sen, millaisesta näkökulmasta kokonaisuutta tarkastellaan.

Tässä opinnäytetyössä metodin, eli nukkedraaman, on ajateltu olevan terapeutin toimintamalli erilaisista rooleista käsin toimiville yksilöille ja näistä yksilöistä muodostuville yhteisöille. Toteutetun nukkedraaman avulla pyrittiin löytämään mielenterveyskuntoutujien omaisten ja hoitohenkilöstön väliseen vuorovaikutussuhteeseen keinoja edistää tasavertaista vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksen tukemisen ja edistämisen kautta tavoitteena on myös tukea yksilön hyvinvointia ja jaksamista. Näin ollen nukkedraamaan liittyy tiiviisti tavoite erilaisten roolien välillä tapahtuvan vuorovaikutuksen kehittämisestä ja vastakkaisten roolien välisen ymmärryksen lisäämisestä. Nämä tavoitteet vaikuttavat välillisesti opinnäytetyön muihin tavoitteisiin, niin tutkimuksellisiin kuin käytäntöön liittyviin.

Opinnäytetyön ollessa toiminnallinen on sen tuloksena paitsi tutkimuksellista tietoa, myös produkti eli tuote, jonka tuottaminen tapahtuu osana opinnäytetyötä. Produkti on usein kirjallisessa muodossa ja sen tekstuaalinen sisältö tulee tuottaa produktin kohderyhmää ja tavoitteita silmälläpitäen. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65). Tässä opinnäytetyössä produkti on opas työn yhteydessä kehitettävään metodiin eli nukkedraamaan.

Opas on opinnäytetyön selkein konkreettinen tuotos, mutta sen taustalle tarvittiin tutkimustuloksia ja tietoa jo aiemmin tehdyistä tutkimuksista. Luvussa 3.1 avataan tarkemmin opinnäytetyössä tehtävän tutkimuksen tavoitteita. Tutkimus on taustatyötä metodin kehittämiseksi ja sen tulokset näkyvät nukkedraaman teoriapohjassa. Luvussa 3.2 esitellään tavoitteita metodin konkretisointiin eli oppaan rakentamiseen liittyen.

3.1 Nukketeatterin vaikuttavuuden ymmärtäminen

Opinnäytetyössä pyritään siihen, että tuotettu teoreettinen tieto pystytään perustelemaan ja liittämään alalla tuotettuihin teorioihin ja niiden käsitteistöön. Näin myös käytännön ratkaisuja pystytään pohtimaan kriittisesti. (Vilkkä & Airaksinen, 2003, 41-42.)

Kehitettävän metodin kannalta oleellista on ymmärtää, miten ja millä keinoin nukketheateri vaikuttaa yksilöön ja yksilön kautta yhteisöön. Opinnäytetyön pääkysymykseen, *miten nukketheateri voi tukea ja edistää keskenään erilaisista rooleista toimivien yksilöiden ja yhteisöjen vuorovaikutussuhdetta*, pyritään hakemaan vastauksia seuraavien apukysymysten avulla:

- Mitkä piirteet nukketheaterissa vaikuttavat?
- Miten käsiteltävä vuorovaikutussuhde tuodaan nukketheateriin?
- Mikä on nukkedraaman merkitys haasteellisten tilanteiden käsittelyssä?
- Mitkä asiat ovat keskeisiä vuorovaikutussuhteen toimivuuden kannalta?
- Miten tuetaan työskentelyyn osallistujien ja nukan välistä suhdetta?
- Millainen nukan tulee olla?
- Millainen roolityöskentely on vaikuttavaa?

Vastaukset näihin kysymyksiin mahdollistavat ymmärryksen nukketheaterin vaikuttavuudesta ja tämän ymmärryksen myötä on mahdollista hyödyntää tuotettua tietoa mahdollisimman tehokkaasti metodin luomisessa.

Tutkimuskysymyksiin haetaan vastauksia paitsi toteutettavalla tutkimuksella myös kirjallisuustiedolla. Näin pyritään saamaan mahdollisimman kattava käsitys soveltavan draaman menetelmistä, käsityön terapeuttisuudesta ja etenkin nukketheaterin terapeuttisista sovellutuksista. Olemassa olevien menetelmien tuntemuksella pyritään näkemään nukkedraaman mahdollisuuksia ja välttymään siltä, että kehitettäisiin jotakin, joka jo sellaisenaan on olemassa.

3.2 Metodin konkretisointi oppaaksi

Teoriatiedon ja merkitysten ymmärtämisen myötä on mahdollista rakentaa toimiva metodi. Tavoitteena on paitsi rakentaa tämä metodi, myös kokeilla sitä käytännössä ja tehdä havaintoja sen toimivuudesta. Kokeilun tuottaman tiedon myötä metodia on tarkoitus kehittää edelleen ja lopulta konkretisoida se oppaan muotoon.

Metodin kehittämistä ajatellen keskeisenä tavoitteena on tarkoituksenmukaisuus. Metodien yhteydessä käytettävien harjoitteiden tulee olla selitettävissä ja niillä tulee olla jokin tarkoitus suhteessa kokonaisuuteen. Tarkoituksenmukaisuus mahdollistaa työskentelyn tavoitteellisuuden. Tavoitteellisuus puolestaan on ensisijaisen tärkeää, jotta työskentely voi olla merkityksellistä ja muodostua terapeutiksi.

Tavoitteena on myös vaihtoehtoisuuden säilyttäminen. Vaikka opinnäytetyön yhteydessä metodi on kehitetty yhden kohderyhmän ehdoilla, pyrkimys on, että taustatiedon laaja ymmärrys mahdollistaisi metodin soveltamisen laajasti myös muille kohderyhmille. Vastaavasti vaihtoehtoisuuden halutaan näkyvän metodissa käytettävissä harjoitteissa. Vaikka käytännön prosessi on toteutettu tietyillä harjoitteilla, pyritään opas rakentamaan niin, että harjoitteissakin on valinnanvaraa käytettävissä olevan ajan ja mukana olevan kohderyhmän luomien puitteiden mukaisesti. Aiemmin mainittu tarkoituksenmukaisuus ei kuitenkaan saa kärsiä vaihtoehtoisuuden kustannuksella.

Lopullisen oppaan on tarkoitus rakentua sellaiseksi, että se on oma itsenäinen kokonaisuutensa. Oppaan tulisi näin ollen toimia ilman opinnäytetyössä esitettyä tietoutta ja sen sisällön on tarkoitus jäsentyä siinä määrin selkeästi, että kuka tahansa nukketeatterista ja vuorovaikutussuhteista kiinnostunut voisi oppaan avulla toteuttaa nukkedraamaprosessin.

4 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA NUKKEDRAAMA KÄYTÄNNÖSSÄ

Nukkedraaman teoreettinen viitekehys jakautuu kahteen osaan, jotka käyvät vuoropuhelua keskenään (kuviot 1.). Lähtökohdat ovat vuorovaikutuksen ymmärtämisessä ja itseilmaisun merkityksellisyydessä. Sekä vuorovaikutuksen että ilmaisun merkityksiin liittyvien teorioiden joukosta on opinnäytetyöhön poimittu nukkedraamaan parhaiten tukevat mallit ja menetelmät.

Kuvio 1. Nukkedraaman sisältämät teoriat suhteessa toisiinsa

Nukkedraaman pääasiallinen tavoite on tukea ja edistää vuorovaikutusta, jolloin kaikki sen sisällä tehtävä toiminta linkittyy jotenkin vuorovaikutukseen ja sen osa-alueisiin. Nukkedraaman suhtautuminen vuorovaikutukseen määrittyy pitkälti sosiokulttuurisen innostamisen ajatusten kautta. Näiden ajatusten lisäksi kommunikaation rakenteisiin pureudutaan Non-violent communicationin ajatuksista käsin. Nonviolent communication tarjoaa selkeät kohdat, joihin puuttamalla vuorovaikutusta voidaan edistää.

Yhtenä lähtökohtana opinnäytetyön tekemiselle oli ajatus siitä, että taidelähtöisin menetelmin voidaan tukea yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia. Nukketeatteri valikoitui keskeiseksi menetelmäksi, koska se itsessään yhdistää monia taiteenaloja. Nukketeatteria ja sen teorioita haluttiin syventää perehtymällä soveltavaan draamaan. Soveltava draama tarjoaa menetelmänä paljon monipuolisia ilmaisun mahdollisuuksia ja näin puolestaan edesauttaa ilmaisun terapeuttisuuden toteutumista.

Käytännössä nukkedraamassa voimakkaimmin esillä ovat Nonviolent communicationin teoriasta nousseet vaiheet ja soveltavan draaman joustavuus. Metodien ytimessä sen sijaan vaikuttavat sosiokulttuurinen innostaminen ja nukketeatteri ilmaisun sekä vuorovaikutuksen konkreettisina muotoina.

4.1 Vuorovaikutuksen määrittely

Käsitteenä vuorovaikutus on hyvin laaja ja se sisältää paljon erilaisia teorioita esimerkiksi erilaisista vuorovaikutustyyleistä ja ryhmän muodostumisesta. Tämän luvun tavoitteena on määrittellä vuorovaikutuksen pääpiirteitä. Nukkedraaman sisällä vuorovaikutusta koskevaan teoriaan on poimittu vaikuttavia piirteitä NVC:n (Nonviolent Communication) ja sosiokulttuurisen innostamisen ajatuksista. Näitä teoriiota esitellään tarkemmin luvussa 4.2 ja 4.3. Luvussa 4.1 pohdinnan alle otetaan yksilön sekä yhteisön merkitys ja se, mitä tarkoittaa kuulua ryhmään.

Opinnäytetyöprosessin aikana vuorovaikutussuhdetta käsiteltäessä pohdittiin erilaisten lähtökohtien vaikutuksia viestintään. Tällaisia lähtökohtia olivat esimerkiksi eri asemassa toimimisen vaikutus suhteen laatuun ja lähtökohdan vaikutus tilanteeseen suhtautumiseen. Alun olettamuksena oli se, ettei käsiteltävissä vuorovaikutussuhteissa yhteistyö kahden osapuolen välillä aina suju. Vuorovaikutustilanteessa ihmiset tulkitsevat aiemmin kuulemaansa ja nonverbaalia viestintää. Lisäksi tilanne sekä osapuolten välinen suhde vaikuttavat viestintään. (Vuorovaikutus - puhumista ja kuuntelemista 2010.)

Arjessa toimintamme perustuu hyvin pitkälle viestintään sekä vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Viestintä itsessään on tiedon jakamista ja siirtämistä, mutta myös vastaanottamista. Perinteisesti asiat halutaan saada sanotuksi puheen keinoin, mutta vuorovaikutustilanteeseen vaikuttaa oleellisena myös toisen osapuolen kuuntelu ja viestin vastaanottaminen. Vuorovaikutus on yhteistyötä, jossa molemmat osapuolet, niin puhuja kuin kuuntelijakin, vaikuttavat toisiinsa ja siihen sisältyy aina jomman kumman halu välittää jokin sanoma (Vuorovaikutus - puhumista ja kuuntelemista 2010). Viestintään liittyy siis olennaisesti ajatus vuorovaikutuksesta. Viestintää ei tapahdu ilman tilannetta, jossa toimisi vuorovaikutuksessa yhden tai useamman muun henkilön kanssa. Nukkedraamaprosessissa pyritään hetkellisesti unohtamaan suhteeseen vaikuttavat stereotyyppiset oletukset toisesta osapuolesta ja aitoon kohtaamiseen sekä keskusteluun kannustetaan.

Vuorovaikutus ja hyvät vuorovaikutustaidot muodostuvat ihmisten kanssa työskenneltäessä tärkeiksi työvälineiksi. Omien vuorovaikutustaitojen jatkuva kehittäminen sekä niiden tarkastelu on järkevää sujuvan yhteistyön kannalta. Se ei yksin riitä, että viestintätilanteissa ajattelee ainoastaan itseään ja omaa käytöstään, vaan on otettava huomioon myös muiden ihmisten käytös ja se, mitä ympärillä tapahtuu. Kukaan ei ole vuorovaikutustilanteessa yksin. Omat vuorovaikutustaidot ja niiden kehittäminen vaikuttavat positiivisesti ihmissuhteisiin. Toisten ihmisten kanssa kommunikoidessa ajatellaan sitkeästi, että tärkeintä on saada oma sanoma perille ja näin kommunikointi muodostuu yksisuuntaiseksi. Puhujan sanomaa ja viestiä pidetään tärkeimpänä. Todellisuudessa vuorovaikutus on kuitenkin suurempi prosessi, jossa molemmat osapuolet ovat tärkeässä roolissa. Kuuntelu kuuluu olennaisena osana vuorovaikutukseen ja se tukee myös toisen osapuolen huomioon ottamista viestintätilanteessa. Kuunteleminen ei ole niin helppoa, kuin miltä se kuulostaa, vaan sen eteen täytyy tehdä töitä, kuunnella oikeasti, eikä vain näyttää siltä. Kuuntelemisen laatu tulee

usein esiin vasta silloin, kun pitäisi toimia sanoman perusteella, mutta sitä ei osatakaan tehdä; kysytään tarkoituksettomia kysymyksiä tai pyydetään toistamaan samoja asioita. (Vuorovaikutus - puhumista ja kuuntelemista 2010.)

Nukkedraaman tarkoituksena on pyrkiä hyvään vuorovaikutukseen aktiivisen kuuntelun ja toisten kunnioittamisen kautta. Prosessin aikana pyritään muodostamaan hyvä viestintätilanne, jossa jokaisella osallistujalla on mahdollisuus sanoa ajatuksiaan ääneen. Lisäksi, kun toisen osapuolen sanoma puetaan esitykseksi ja esitetään toisille, on sen täysipainoinen seuraaminen perinteistä kuuntelemista helpompaa. Osallistujien on keskityttävä esityksen viestiin, eikä tilannetta ole mahdollista keskeyttää. Kukaan ei voi puhua esityksen päälle. Esitystä kuuluu katsoa ja kuunnella, kun taas puhujan sivuuttaminen tapahtuu helpommin ja on arkipäiväisempää. Aito kuunteleminen jatkuu, kun esityksiä käsitellään ja aiheesta keskustellaan. Erilaisten harjoitteiden avulla osallistujat pyritään saamaan astumaan toisen osapuolen rooliin. Tarkoituksena on pystyä tarkastelemaan vuorovaikutussuhdetta uudenlaisesta näkökulmasta. Lisäksi ryhmää kannustetaan aktiiviseen ja rakentavaan keskusteluun. Näin ollen hyvän vuorovaikutuksen yleisimmät ja ehkä tärkeimmät piirteet, kuten kuuntelu ja toisen huomioon ottaminen nousevat isoon rooliin nukkedraamassa. Nukketeatterin avulla pyrittiin hyppäämään toisen asemaan, mutta tarkastelemaan myös omaa käyttäytymistä sekä vuorovaikutustaitoja erilaisissa tilanteissa. Siksi vuorovaikutuksen ymmärtäminen liittyi vahvasti opinnäytetyön teoriaosuuteen.

4.1.1 Kuulluksi tulemisen merkitys

Kun ihmisiä ja yksilön kehitystä mietitään kokonaisvaltaisesti, pidetään ihmistä psyykkisenä, fyysisenä ja sosiaalisena kokonaisuutena. Epäsosiaalisessakin ihmisessä on läsnä sosiaalinen taso – ihmisen kuuluu toimia ryhmässä ja näin ollen vuorovaikutus ja erilaiset sosiaaliset tilanteet liittyvät olennaisena osana niin yksilön hyvinvointiin kuin kehitykseenkin. Sosiaaliset tilanteet voivat muotoutua yksilön kannalta monenlaisiksi riippuen siitä, millaiset vuorovaikutustaidot yksilö omaa. Selkeää kuitenkin on, että jokainen yksilö kaipaa ryhmään kuulumisen tunnetta ja hyväksyntää. (Keltinkangas-Järvinen 2010, 49-52.)

Yksilö voi kuulua samanaikaisesti lukuisiinkin eri ryhmiin ja hänellä voi olla eri ryhmissä hyvinkin erilaisia asemia. Myös tapa, jolla ryhmään kuuluu, voi olla hyvinkin erilainen. Ryhmän tyypistä riippuen ryhmään pääsy voi olla tavoiteltua ja vaatia ponnistuksia, kun vastaavasti vaikka johonkin vertaisryhmään voi kuulua automaattisestikin. Myös osallisuus erilaisissa ryhmissä voi vaihdella suuresti. Jotkut ryhmät, joihin yksilö kuuluu, voivat olla hänelle lähes merkityksettömiä, eikä hän silloin välttämättä juuri edes tiedosta tätä ryhmää omakseen. Ryhmään sitoutumista ja kokemusta siihen kuulumisesta voidaan vahvistaa monin tavoin. Keskeistä tässä on kuitenkin se, että yksilön on mahdollista nähdä oma merkityksensä ryhmälle. (Kauppila 2005, 85-86, 92-95.)

Ryhmien merkitys yksilölle on suuri. Ihmiselle on luontaista rakentaa ku-

vaa itsestään suhteessa muihin. Yksilön minän ja minäkuvan juuret ovat vauvan ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa, ilman muita ihmisiä minän kehitystä ei tapahdu (Vuorinen 1997, 73). Jotta luonnollinen kehitys mahdollistuu, tarvitsee ihminen ympärilleen hyväksyviä yhteisöjä, ryhmiä, joissa kokeiluja voi tehdä pelkäämättä lopputulosta. Ryhmien sisäinen vuorovaikutus tukee yksilön identiteetin ja maailmankuvan rakentumista. (Roolit sosiaalisuuden kuvaajina 2002).

Ryhmien sisäisestä vuorovaikutuksesta on runsaasti erilaisia teorioita. Teorioista koostetusti voisi sanoa, että tutun ryhmän sisällä toimivat yksilöt tunnistavat tavat, joita siihen yhteisöön kuuluvat roolit noudattavat. Sen sijaan vieraiden ryhmien sisäinen vuorovaikutus voi olla hyvinkin vierasta sosiaalisesti lahjakkaallekin yksilölle. Voimakkaat ryhmän sisällä vaikuttavat roolit, jotka määrittävät yksilön arvoa ja asemaa suhteessa toisiin, tuovat vuorovaikutustilanteisiin haasteita, joita niissä muuten ei välttämättä olisi. (Kauppila 2005, 87-89.) Opinnäytetyössä kehitelty malli on rakennettu juuri tällaisten eri tasoilla toimivien vuorovaikutussuhteiden haasteiden kohtaamisen helpottamiseksi. Esimerkkinä toteutetussa prosessissa kyse oli virkamiestahon edustajien (hoitohenkilöstö/ohjaajat) ja siviilitahon (omaiset) kohtaamisesta.

Tässä virkamiestaho – siviilitaho - vuorovaikutussuhteessa kuulluksi tulemisen kompastuskivet liittyvät pitkälti tietoon ja sen saamiseen ja antamiseen liittyviin oikeutuksiin. Virkamiestaho on asemansa ja roolinsa puolesta ikään kuin ylempänä kuin siviilitaho, ja näin ollen heillä on valta pitää tieto itsellään tai jakaa se. Toisaalta siviilitahon edustajat ovat lähempänä tietoa ja mahdollisesti jopa osa sitä. Siviilitaholle tiedolla on usein suurempi henkilökohtainen merkitys, ja siksi viranomaistahon toimia voi olla vaikea ymmärtää. Roolin taakse asettuvat yksilöt katsovat tilannetta helposti kapea-alaisesti, ja näin vuorovaikutustilanteessa toisen osapuolen ymmärtäminen voi käydä jopa mahdottomaksi. Kuten kriisityötä tekevä psykologi Salli Saari (2000, 97) on kirjoittanut: “ Vaitiolovelvollisuus ja tietosuoja ovat säädöksiä ja käytäntöjä, jotka usein vaikeuttavat aktiivista palvelujen tarjontaa. -- Näihin velvollisuuksiin turvaututaan usein, kun halutaan olla varmoja, että ei tehdä mitään väärin. Väärin on kuitenkin myös se, että hädässä olevat ihmiset eivät saa apua jonkun muutoseikan vuoksi. Näissäkin tilanteissa toivoisi välittämisen kulttuurin ohittavan jäykän varovaisuuden.” Tällaisten tilanteiden selvittämisen kannalta on oleellista, että yksilöt oppivat asettumaan roolinsa ulkopuolelle ja katsomaan asioita myös toisen osapuolen kannalta.

4.1.2 Sosiokulttuurinen innostaminen

Yhteisöllisyys ja erilaisissa yhteisöissä vaikuttaminen kuuluu luonnollisena osana ihmisten arkeen. Yhteisöllisyyteen taas liittyy olennaisesti vuorovaikutus, koska ryhmiä ei yksinkertaisesti ole ilman niiden jäsenten välistä vuorovaikutusta. Tässä luvussa esitellään sosiokulttuurista innostamista, joka omalta osaltaan vaikutti opinnäytetyöprosessin sisältöön ja nukkedraaman syntymiseen. Innostamisen käsitteeseen liittyy olennaisena osana erilaiset ryhmät, joiden toimintaa pyritään aktivoimaan, samalla huomioon ottaen yksilön tarpeet.

Sosiokulttuurinen innostaminen on syntynyt toisen maailmansodan jälkeen Ranskassa, ja se korostaa tasa-arvoisuutta ihmisten välillä (Ventola & Renlund 2005, 35). Yksilöiden yhdenvertaisuus toisiinsa nähden on tärkeässä roolissa myös nukkedraamaprosessissa. Metodi korostaa sitä, että eri rooleista tai asemista riippumatta kaikki ovat suhteessa samanarvoisia. Kehtään ei nosteta jalustalle esimerkiksi henkilökohtaisten saavutusten tai ammatin perusteella. Ryhmiä ajatellen innostamisen tavoitteet liittyvät siihen, että ihmisiä kannustetaan erilaisiin ryhmäprosesseihin ja asiat yksinkertaistetaan niin, että ne tukevat ryhmän itseohjautuvuutta. Toiminnan keskiössä on ihmisten välinen aito kohtaaminen. (Kurki 2000, 23.) Tämä pätee myös nukkedraamaan, jossa osapuolet tuodaan yhteen ja heidän välillään halutaan synnyttää keskustelua. Osallistujia kannustetaan pysähtymään sekä pohtimaan asioita yhdessä, vaikka se ei olisikaan tavallista yhteisön sisällä. Innostamisen ajattelussa pyritäänkin toisten ihmisten kuulemiseen ja kunnioittamiseen tavallisissa keskusteluissa ja toiminnassa sekä asioista päätettäessä. Keskustelua pyritään luomaan myös ryhmien välille, jotka normaalisti sivuuttavat toisensa. (Ventola & Renlund 2005, 35-36.)

Ajatus on, ettei innostamisella yritetä pelastaa maailmaa, mutta omassa arjessaan yksilöllä on kuitenkin keskeinen rooli ja mahdollisuudet vaikuttaa asioihin (Kurki 2000, 24). Nukkedraamakaan tavoitteena ei ole ehdoitta korjata tai parantaa suhdetta vaan tarjota osapuolille rakennusaineita siihen. Sosiokulttuurisessa innostamisessa yksilöitä kannustetaan huomaamaan se, miten heidän oma toimintansa liittyy suurempaan kokonaisuuteen, esimerkiksi oman yhteisön toimintaan. Innostaminen pyrkii osallistamaan ihmisiä, jotta he voisivat olla vaikuttavia toimijoita yhteisöjen sisällä ja omassa ympäristössään. (Kurki 2000, 20.) Nukkedraamassa juuri pyrkimys vaikuttaa asioiden kulkuun ja vuorovaikutussuhteen parantamiseen liittävät toiminnan innostamiseen. Prosessissa yksilöt alkavat toimia aktiivisemmin yhteisössä pyrkien muutokseen. Tärkeää on, että yksittäiset ihmiset huomaisivat oman arvonsa yhteisön sisällä ja ymmärtäisivät, ettei kukaan ole yhdentekevä asioista keskusteltaessa.

Sosiokulttuurinen innostaminen siis kannustaa itsensä toteuttamiseen ja saa yksilöt liikkeelle. Työtapa korostaa hyvää vuorovaikutusta sekä sen lisäämistä ja pyrkii siihen, että ihmiset toimisivat tekijä-tekijä -suhteessa toisiinsa. (Kurki 2000, 19.) Samalla tavalla opinnäytetyössä nukketeatteri pyrittiin viemään yhteisön keskelle ja innostamisen keinoilla lisäämään vuorovaikutusta osapuolten välillä. Vaikka nukkedraaman tarkoitus oli käsitellä haastavaa vuorovaikutussuhdetta, oli samanaikaisesti sen tarkoitus myös lisätä vuorovaikutusta ja kommunikaatiota ryhmässä. Sosiokulttuurisessa innostamisessa vahvistetaan sitä ajattelua, että yksilö haastavassakin elämäntilanteessa kykenisi toimimaan halujensa ja jaksamisensa mukaisesti yhteisön sisällä. Lisäksi yksilölle pyritään antamaan tilaa sekä tilaisuus tulla kuulluksi. (Ventola & Renlund 2005, 35.)

Yhteiskunnan rakenteita ei voida ohittaa, mutta niitä on mahdollista muovata uudelleen ajan kuluessa (Kurki 2000, 129). Tässä suhteessa nukkedraama pyrkii kahden osapuolen kohtaamiseen, kuten opinnäytetyöproses-

sisä, jossa kohtasivat mielenterveyskuntoutujien omaiset ja hoitotaho. Asetelmassa osapuolina olivat virkamiehet ja siviilit. Toiminnan pyrki- myksenä oli luoda näiden kahden ryhmän välille koheesioita ja antaa mahdollisuus sille, että yhdessä he voisivat muodostaa toimivan yhteisön. Sosiokulttuurisessa innostamisessa toiminta pohjautuu aitoon yhteisöön, jossa yksilöllä on oma merkityksensä ja arvonsa. Nukkedraaman sisällä voidaan ajatella, että jos vuorovaikutussuhteen kaksi osapuolta eivät täytä aidon yhteisön piirteitä, toiminnalla voidaan pyrkiä juuri siihen. Tavoitteena on, että toiminta pohjautuu osapuolten väliseen tasa-arvoisuuteen ja lisäksi ryhmällä on yhteiset arvot ja tarkoitus.

Innostamisesta nukkedraamaan nostettiin myös ajatus siitä, että ohjaajat toimivat työskentelyn alkuunpanijoina ja innostajina, mutta toiminta itses- sään on riippuvainen osallistujista. Innostamiseen kuuluu oleellisesti ryh- mä sekä siihen kuulumisen vahvistaminen, ja innostajan tehtävä on tukea tätä prosessia eri työskentelymenetelmiä käyttäen. Tarkoituksena on, että jatkossa ryhmät kykenisivät itsenäiseen toimintaan ilman innostajan läsnäoloa. (Kurki 2000, 25.) Nukkedraamassa tämä näkyi niin, että tulevai- suudessa ryhmän tulee lähteä omatoimisesti toteuttamaan vuorovaikutuk- sen tueksi löydettyjä toimintatapoja, ilman ohjaajien valvontaa. Ohjaajat toimivat työskentelyn käynnistäjinä ja antoivat ideoita prosessiin, mutta pääasiallinen ja ratkaiseva työskentely lähti osallistujista itsestään. Tärke- ää on, että innostaja itse ymmärtää, millä tavoin ja mitä menetelmiä käyt- tämällä hän voi toimia ryhmän etujen mukaisesti (Kurki 2000, 20). Tarkoi- tuksena oli, että valmistuneet nukketeatteriesitykset eivät unohtuisi vaan ne jatkaisivat elämäänsä myös tulevaisuudessa, antaen työskentelylle mer- kityksen. Tarkoituksena on huolehtia siitä, että ihmiset etsivät itse ratkai- suja haasteidensa ja tarpeidensa mukaisesti (Kurki 2000, 26).

Kaikkea sosiaalista toimintaa ei voida kutsua innostamiseksi, ja työtapana sosiokulttuurinen innostaminen on hyvin suunniteltua sekä määrätietoista. Työskentelyn on pohjaututtava yksilön ympärille ja on pohdittava sitä, mitä yksilö ympäristössään on. (Kurki 2000, 27.) Tämän määritelmän mu- kaan nukkedraama voisi toimia sosiokulttuurisen innostamisen keinona. Prosessin aikana ihmisiä kuljetetaan henkilökohtaiselta tasolta ryhmätasol- le, jossa asioita käsitellään yhteisesti. Taide ja kulttuuri liitetään hyvin vahvasti sosiokulttuuriseen innostamiseen, koska ne voivat koskettaa yksi- löitä jokapäiväisessä elämässä. Oma taiteellinen toiminta antaa mahdolli- suuden oman kädenjäljen näkemiseen, mikä omalta osaltaan voi vahvistaa uskoa omaan toimintaan ja kykyihin. (Ventola & Renlund 2005, 36.) Tätä haluttiin välittää myös nukkedraamassa, jossa taiteen avulla yksilöitä kan- nustettiin arvostamaan itseään ja sitä kautta kuulemaan ja kohtaamaan toi- set osallistujat.

4.1.3 Nonviolent communication, myötäelävä vuorovaikutus

NVC, Nonviolent communication, on vuorovaikutuksen kieli, jonka avulla pyritään tukemaan ihmisten välistä luonnollista myötäelämistä. NVC:n mukainen kommunikointi etenee neljän askeleen myötä, yksilön tulee tun- nistaa mitä hän havaitsee, millaisia tunteita tämä havainto herättää, millai- sista tarpeista nämä tunteet kertovat ja mitä yksilö pyytää näiden tarpeiden

täyttämiseksi. Nämä neljä asiaa pyritään tunnistamaan paitsi itsestään, myös vuorovaikutustilanteen toisesta osapuolesta. (Rosenberg 1998, 16-23.)

Ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa tai tiettyjä lauserakenteita, joilla NVC:tä toteutettaisiin. Jokainen yksilö voi löytää oman tapansa tuoda neljä perusulottuvuutta omaan viestintäänsä (Rosenberg 1998, 18). Rosenbergin (1998, 16) mukaan vuorovaikutustilanteessa ei myöskään ole välttämätöntä, että kaikki osapuolet osaavat tai edes haluavat käyttää NVC:n keinoja, vaan riittää, että yksikin yksilö pysyy uskollisena näille periaatteille, niin vähitellen hänen toimintatapansa leviää myös muiden käyttöön. Vaikka varsinaisia oikeita kielimalleja ei NVC:ssä ole, voidaan erotella kielen rakenteita, jotka estävät myötäelävän vuorovaikutuksen toteutumista. Tällaisia ovat esimerkiksi toisten moralisoiva arvostelu ja vertaileminen. Nämä viestintämallit vieraannuttavat yksilön omasta vastuustaan viestintänsä ja valintojensa suhteen. (Rosenberg 1998, 27-37.)

NVC:n kielessä tärkeää on asioiden erottelu. Se ei vaadi, että ihmiset täysin luopuisivat arvostelusta ja tulkinnosta, mutta pitää tärkeänä, että viestinnässä nämä asiat erotetaan puhtaista havainnoista. (Rosenberg 1998, 40.) Vastaavasti käytettyjen tunneilmaisujen laatuun tulee kiinnittää huomiota. Puhtaasti tunnetta ilmaisevat sanat sekoittuvat helposti ilmaisuihin, jotka ovat enemmänkin tulkintaa omista tai muiden ajatuksista. (Rosenberg 1998, 58-61.) Tunteiden ilmaiseminen puhtaasti tunteina on erityisen tärkeää, jotta tarpeet tunteiden takana voivat nousta esiin ja yksilö ottaa vastuun omista tarpeistaan ja tunteistaan, jotka toisen toiminta nostaa esiin. Tässä yhteydessä tuleekin kiinnittää huomio siihen, että havainnot, tarpeet ja tunteet ovat kaikki omia itsenäisiä elementtejään. Epäsuorasti ilmaistut tunteet ja tarpeet kuullaan yleensä arvosteluna ja tällöin myös vastaus on yleensä puolustava tai hyökkäävä eikä rakentavaa vuorovaikutusta synny. Sen sijaan, jos tarpeet ja tunteet ilmaistaan puhtaasti, pystyy myös viestintätilanteen toinen osapuoli katsomaan tilannetta objektiivisemmin. (Rosenberg 1998, 69-70, 74-76.)

Neljännän askeleen, pyyntöjen esittämisen, kohdalla tärkeää on se, että aina pyydetään jotakin tehtäväksi sen sijaan, että pyydettäisiin jättämään tekemättä. Tällöin pyyntö selkeämpi ja tarkemmin määritelty, kuin pyyntö, jossa pyydetään välttämään jotakin. Jos esimerkiksi yksinäiseksi itsensä kokeva vaimo pyytää miestään viettämään vähemmän aikaa töissä, voi mies esimerkiksi hankkia uuden harrastuksen ja näin toteuttaa vaimonsa toiveen. Tällöin naisen todellinen toive ei kuitenkaan ole toteutunut: hänen olisi ollut parasta pyytää miestä viettämään enemmän aikaa kanssaan. (Rosenberg, 1998, 93-94.)

Oman ilmaisun rakenteiden lisäksi NVC korostaa kuuntelemisen merkitystä. Kuunnellakin voi monella tapaa, NVC:ssä hyvästä kuuntelemisesta puhutaan empatian vastaanottamisena. Empatian vastaanottamisessa keskeistä on intensiivinen läsnäolo. Usein ihmisillä on taipumus lähteä neuvomaan, vähättelemään tai muin tavoin puhumaan auki tilanteita, kun toista pitäisi kuulla ilman ennakko-oletuksia. Toista kuullessa tulisikin pyrkiä löytämään samat neljä askelta, jotka omassakin viestinnässään kuulee: mi-

tä toinen havaitsee, tuntee, tarvitsee ja pyytää. (Rosenberg 1998, 121-123.) Väärien tulkintojen ja niistä syntyvien ongelmien estämiseksi NVC:ssä on tapana kuulemisen jälkeen toistaa, mitä on kuullut toisen havaitsevan, tuntevan, tarvitsevan ja pyytävän - tällä tavoin toinen pystyy heti puuttumaan vääriin tulkintoihin tai täydentämään oikeita. Samalla viestin palauttaminen voi tukea yksilön ymmärrystä siitä, mitä hän todella pyytää. NVC:n mukaan paras tapa toistaa kuulemansa on kysymys, koska tällöin puhujan on helppo korjata mahdollisesti virheelliset tiedot tai täydentää sanojaan. (Rosenberg 1998, 127-129.)

Toisen myötäelävän kuulemisen mahdollistaa se, että kuulee ensin itseään. Jos itse kokee itsensä jatkuvasti väärinymmärretyksi, ei pysty vilpittömästi ja empaattisesti kuulemaan myöskään toisia. NVC:n mukaan onkin tärkeää, että jokainen keskittyy ajoittain kuuntelemaan myös omaa sisäistä ääntään ja siitä nousevia tunteita, tarpeita ja pyyntöjä. Yksinkertaisuudessaan myötäelävä kuuleminen on kuitenkin "kunnioittavaa toisen kokemuksen ymmärtämistä" ja toisen ymmärtäminen vaatii taakseen ymmärryksen itsestään. (Rosenberg 1998, 136-137.)

Nukkedraamassa NVC:n keinoja hyödynnettiin suunnitteluvaiheessa. Ohjausten rakenteella ja prosessin etenemisellä pyrittiin luomaan tilanteita, joissa myötäelävää vuorovaikutusta syntyisi ikään kuin itsestään osallistujien välille, ilman että heidän tarvitsisi olla menetelmästä tietoisia. Vertaisprosessin avulla pyrittiin takaamaan se, että jokainen yksilö saa empatiaa omaan tilanteeseensa. Tässä yhteydessä se oli luontevaa, sillä kaikki olivat käsiteltävässä yhteisössä samankaltaisessa asemassa ja heillä oli samankaltaisia kokemuksia. Vertaisryhmissä esitysten valmistamista edeltävillä harjoituksilla pyrittiin myös tarjoamaan jokaiselle mahdollisuus selvittää, mitä itse todella haluaisi vuorovaikutussuhteen toiselta osapuolelta. Empaattista vastaanottamista, läsnä olevaa kuuntelemista, pyrittiin tukemaan esitystilanteella. Keskustelussa päälle puhuminen ja toisen sivuuttaminen tapahtuu usein kuin vahingossa, esitystä katsoessa on luonnollista keskittyä sanomaan ja olla läsnä sitä varten. Esitysten jälkeen tehtäviin harjoituksiin liitettiin ajatus viestin molemminpuolisesta takaisin peilaamisesta.

4.2 Nukketeatteri menetelmänä

Opinnäytetyön käsitteistössä yhdeksi keskeisimmäksi termiksi lukeutuu nukketeatteri, jolla kaikessa yksinkertaisuudessaan tarkoitetaan nukeilla toteutettavaa teatteria. Aivan alkuun onkin hyvä selittää nukketeatteri-termiä, sen historiaa ja sitä, mitä se sisältää, mutta myös sitä, miten ja millä keinoin opinnäytetyö lähestyy sitä.

Taidemuotona nukketeatterilla on pitkät perinteet ja se on vanhaa näyttämötaidetta. Ihmisten viihdyttämisen lisäksi nukketeatteri on toiminut esimerkiksi tiedonkulun välineenä ja sen avulla on kerrottu historiaa eteenpäin. Nukketeatterilla onkin ollut erilaisia tehtäviä eri aikoina esimerkiksi opettamisen sekä tiedon välittämisen parissa. (Nepponen 2000, 122.) Lisäksi nukketeatteri yhdistelee taitavasti erilaisia taiteenmuotoja sekä eri taiteiden parissa toimivia taiteilijoita, kuten kirjailijoita ja kuvanveistäjiä.

Nukketeatteria on esiintynyt miltei kaikissa varhaisissa kulttuureissa, ja sen juuret ovat Intiassa. Aasian maissa nukketeatterilla onkin pitkä menneisyys, hyvänä esimerkkinä siitä Japanin Bunraku -nukketeatteri, johon kuuluu taitava nuket käsittely sekä suurehkot nuket (Nepponen 2000, 122). Eurooppalainen nukketeatteritaide on peräisin Antiikin Kreikasta. Nukketeatterin myyttisyys on saanut Euroopassa maallisempia merkityksiä muun muassa yhteiskunnan kriittisenä tarkastelijana ja kannanottajana. Suomessa nukketeatterin perinteet ovat vähäisempiä ja ne liittyvät lähinnä kansanperinteen levittämiseen. Prahaan perustettiin vuonna 1929 nukketeatterin kansainvälinen yhteistyöjärjestö UNIMA, jonka tavoitteena on edistää nukketeatteria ympäri maailmaa. (Nepponen 2000, 122.)

Stereotyypillisesti nuket ja nukketeatteri yhdistetään usein lapsiin ja lastenteatteriin. Totuus on kuitenkin se, että nukketeatteri toimii taiteenmuotona kaiken ikäisillä, niin lapsilla kuin aikuisillakin. On kuitenkin totta, että aikuisilta vaaditaan hieman enemmän uskoa sekä heittäytymistä nukketeatterin mielikuvitukselliseen maailmaan. Tärkeää on myös muistaa, ettei suhtaudu työskentelyyn liian kriittisesti vaan syventyy nauttimaan koko prosessista. Huumorintaju toimii oivana keinona uppoutua nukketeatterin pariin. (Nepponen 2000, 124.) Nukketeatterin tekeminen on toisaalta otettava vakavasti, mutta on jätettävä tilaa myös leikille ja lapsenmielisyydelle. Huumori toimii myös välineenä, joka osaltaan tukee ihmisten hyvinvointia ja jaksamista arjessa. Lisäksi itse valmistettu on hyvin monesti vaikuttavinta ja ainutlaatuista (Nepponen 2000, 124). Juuri tämän vuoksi opinnäytetyöprosessissa haluttiin korostaa itse tekemistä alusta loppuun ja näin ollen mahdollistaa kokonaisvaltainen kokemus työskentelystä nukketeatterin parissa. Nukketeatteri ottaa huomioon ihmisen koko kehon, hyödyntäen fyysisiä sekä psyykkisiä puolia, aina käsin kosketeltavuudesta syvälliseen pohtimiseen asti. Menetelmänä nukketeatteri siis tuo yhteen toimintaa sekä ajattelua ja auttaa pohtimaan reflektiivisesti erilaisia tapahtumia niin yksin kuin ryhmässäkin.

Nukketeatterissa haluttiin korostaa juuri niitä elementtejä, joiden nähtiin vaikuttavan positiivisesti ihmisten toimintaan arjessa ja joiden nähtiin edesauttavan paremman vuorovaikutussuhteen luomista. Nukketeatteriproessin pyrkiessä kokonaisuutena olemaan voimauttavaa toimintaa, tuntuu nukketeatteri käsitteenä liian köyhältä kuvaamaan toteutettua työskentelyä. Teatteri yksittäisenä käsitteenä viittaa esittävään taiteeseen, jota harjoittavat esiintyjät ja työryhmät heidän taustallaan. Teatteri-termin rinnalla esiintyy usein käsite draama, joka on teatteria laajempi ja sisältää teatterin taustalla vaikuttavat työskentelymuodot ja niistä kehitetyt erilaiset osallistavat harjoitteet ja työskentelymuodot. (Heikkinen 2004, 97.) Näin ollen työskentelyn aikana nousikin esiin ajatus nukkedraamasta käsitteenä. Työskentely ei pyrkinyt tuottamaan esittävää taidetta sen perinteisessä muodossa ja lainasi lukuisia työtapoja nimenomaan draaman kentältä, jolloin nukkedraaman koettiin kuvaavan työskentelyä huomattavasti paremmin. Metodina nukkedraama kohtaa ihmiset erilaisissa elämänvaiheissa sekä tukee osallistujien toimintakykyä ja antaa mahdollisuuksia parempaan vuorovaikutukseen.

4.2.1 Nukketeatterin terapeuttiset sovellutukset

Opinnäytetyön perustana vaikutti tieto siitä, että nukketeatteri menetelmänä sisältää paljon terapeuttisia piirteitä, joilla on mahdollisuus vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin. Terapeuttisuus liitetään toimintaan, joka tukee henkilön olemassaoloa ja psyykkistä terveyttä sekä edesauttaa itseilmaisua (Pöllänen 2008, 92). Nukketeatteri nähdään mielenkiintoisena ilmaisun ja kommunikaation kanavana, joka yhdistää monia taiteenmuotoja, joiden vaikutuksista kerrotaan lisää myöhemmissä luvuissa. Lisäksi nukke nähdään välineenä, jonka avulla yksilöt voivat tutkia itseään ja ympäristöään hieman etäämpää ja tarinan muodossa. Nuken avulla on myös mahdollista sanoa ääneen vaikeilta tuntuvia asioita, koska nukke itsessään toimii nukettajalle kuin eräänlaisena suojana. Suomalaisen kirjallisuuden parista löytyy paljon yleispätevää tietoa nukken rakentamisesta ja nukketeatterista taiteenmuotona, mutta ei sen vaikuttavuudesta sinänsä. Opinnäytetyön avulla halutaankin löytää nukketeatterin piirteitä, jotka vaikuttavat ihmisten hyvinvointiin ja sitä, miten juuri nukketeatteria voitaisiin käyttää vuorovaikutukseen liittyvänä terapeuttisena sovellutuksena.

Nukketeatteri antaa paljon eväitä terapeuttiseen toimintaan ja asioiden käsittelyyn. Lasten kanssa työskenneltäessä nukke voi parantaa muun muassa kuuntelu- ja katselutaitoja sekä puheviestintää. Lisäksi nukken avulla voidaan ilmaista omia henkilökohtaisia tunteita sekä tarkkailla toisten tunteita ja lisätä luokan yhteisöllisyyttä. (Astell-Burt 2002, 159.) Yhtä hyvin nukketeatteri voi vaikuttaa myös aikuisten tapaan käsitellä asioita ja lapsen tavoin aikuinenkin voi oppia jotakin uutta. Nukketeatteria voidaankin käyttää ratkottaessa ongelmatilanteita, jotka liittyvät sosiaalisiin suhteisiin ja suhteeseen ympäristöä kohtaan (Nepponen 2000, 124).

Menetelmänä nukketeatteria on käytetty muun muassa kaltoin kohdeltujen lasten kanssa toimittaessa, jolloin tunteita on mahdollista käsitellä leikin ja nukken kautta. Nukke toimii siltana todellisuuden ja mielikuvitusmaailman välillä, se voi toimia yksilön sijaisena ja viestin välittäjänä vaikeilta tuntuvissa tilanteissa. Nukke voi toimia suojaavana naamiona sekä antaa nukettajalle vapauden ilmaista itseään turvallisesti. Lisäksi se, että nukettajalla on täysi kontrolli nukkeen lisää voimauttavaa kokemusta, koska nukke herää eloon ainoastaan nukettajan liikkeiden ansiosta. Se on tilanne, jossa heikompi yksilö voi tuntea hallinnan tunnetta ja astua voimakkaamman osapuolen rooliin. Nukketeatteri kykenee näyttämään asiat etäämpää, ja se hyödyntää draamaa kumoamaan vallitsevan tilan. Heikomman on mahdollisuus voittaa vahvempi ja yleiset normit voidaan kääntää ylösalaisin (Astell-Burt 2002, 71).

Nukketeatteri tarjoaa mahdollisuuden irtiottoon arjesta ja antaa luvan mielikuvituksen käyttöön: kaikki on sallittua. Lisäksi nukketeatteri hyödyntää yhtenä keinonaan huumoria sekä leikkiä ja nukesta itsestään voidaan tehdä nurinkurinen hahmo. Nukketeatteri pohjautuukin luonnostaan huumoriin ja usein asioiden outo vastakkainasettelu aiheuttaa iloa, esimerkkinä terapeuttisessa ympäristössä tapahtuva hyväksikäytetyn lapsen ja lelusiilin välinen keskustelu. Traagisessakin tilanteessa juuri huumori toimii tienä hyvinvointiin. (Astell-Burt 2002, 71.)

Yksilön lisäksi nukketeatteri tarjoaa kokemuksia ryhmässä toimimisesta. Esityksen valmistaminen itsessään on ryhmäprosessi, ja yhdessä tekemisellä on siinä suuri merkitys ja rooli. Terapeuttisessa työssä voidaan käyttää hyvin suuria nukkeja, minkä lopputuloksena on onnistunutta ryhmätyöskentelyä ja vähempäänkin kykenevät lapset voivat suoriutua suuresta haasteesta (Astell-Burt 2002, 108). Nukketeatteri sinänsä myös pakottaa toimimaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa, samalla se voi tarjota paljon onnistumisen kokemuksia. Nukketeatteria tehdessä ryhmä kiinnittää huomion yhteisiin aihealueisiin ja vuorovaikutussuhteiden käsittelyyn (Nepponen 2000, 124). Yhteiset teemat toimivat yhdistävinä tekijöinä osallistujien välillä ja antavat mahdollisuuden asioiden käsittelyyn ja uudelleen pohtimiseen. Ryhmän sisällä on mahdollista oivaltaa vallitsevasta tilasta jotakin aivan uutta.

Nukketeatterin toimiessa heikompiensa äänenä on kiinnitettävä huomiota ajatukseen toiminnan takana eikä niinkään esityksen visuaaliseen ilmeeseen (Astell-Burt 2002, 6). Nukkedraamassa esityksen visuaalista ilmettä tärkeämmäksi asiaksi muodostuukin juuri esityksen sanoma, jota halutaan painottaa koko työskentelyn ajan. Nuken rakentamiseen ja käyttöön kannustetaan samalla korostaen sitä, että ajatus ja se, että suhtautuu työskentelyyn tosissaan, riittää. Opinnäytetyön tarkoituksena on poimia nukketeatterista ne parhaat puolet, jotka soveltuvat vuorovaikutussuhteen käsittelyyn ja ovat sen suhteen merkityksellisiä. Nukketeatteri menetelmänä tarjoaa monipuoliset välineet asioiden tarkasteluun, niin yksin kuin ryhmässäkin samalla hyödyntäen taiteen eri muotoja, kädentaidoista draamaan asti. Työskentely antaa mahdollisuuden käsitellä asioita turvallisessa ympäristössä, jossa kaikilla on lupa sanoa ajatuksensa ääneen sekä työskennellä omien voimavarojen mukaisesti.

4.2.2 Nuken rakentaminen

Opinnäytetyöprosessin aikana huomio kiinnittyi siihen, mitä eroa on sillä, että esityksessä käytetään itse tehtyjä nukkeja valmiiden sijasta. Itse tekemisellä nähtiin olevan suuri vaikutus koko nukkedraamaprosessin kulkuun, koska idea ja ajatus roolihahmosta alkaa syntyä jo nuken tekovaiheessa. Käsityö toimii ilmaisun välineenä ja yhtenä kanavana ymmärtää omia taiteellisia ajatuksia, tunteita sekä assosiaatioita (Karppinen 2005, 111). Itse tehty nukke siis toimii tekijänsä ajatusmaailman peilipintana. Tästä voisi päätellä, että myös suhde itse tehtyyn nukkeen muodostuu vahvemmaksi kuin käytettäessä valmiita nukkeja, joka itsessään ei kerro nukettajastaan mitään. Nuken ja nukettajan välistä suhdetta tarkastellaan lähemmin luvussa 4.2.3. Käsityön tekeminen herättää sisäisiä prosesseja, joiden avulla käsiteltävät asiat voivat yhdistyä toisiinsa ja järjestäytyä sekä selventyä tekijälleen paremmin. Käsityön sisältämät prosessit voivat muodostua hyvinkin terapeuttisiksi ja niiden avulla voidaan pohtia niin mennyttä, nykyisyyttä kuin rakentaa ajatuksia tulevastakin. (Pöllänen 2008, 93-94).

Nuken valmistusvaiheessa on tärkeää jättää tilaa luovalle käsityöprosessille sekä antaa tekijöille vapaat kädet tuotteen tekemiseen. Kallion (1999)

mukaan luovuus osana taiteellista prosessia tarkoittaa omaleimaista itsensä ilmaisua, jossa tunteet ovat vahvasti läsnä (Karppinen 2005, 52). Luovuus ja itse tekeminen ovatkin asioita, jotka tekevät asioista konkreettisia ja helpommin lähestyttäviä. Nukke valmistettaessa omien tunteiden käsittely luo syvyyttä työskentelyyn ja antaa mahdollisuuden oivaltaa uutta jo käsitellyistä asioista.

Käsityön henkisen arvolatauksen lisäksi on nukken rakentaminen itse esityksenkin kannalta tärkeä työvaihe, koska nukket toimivat tarinoiden visuaalisina ilmentäjinä. Ohjeita eri tasoisten nukkejen rakentamiseen löytyy nukketeatteria käsittelevästä kirjallisuudesta, ja teoksia on helposti saatavilla kirjastoista. Seuraavaksi pyritään kuitenkin avaamaan nukken valmistamista käytännössä, koska on tärkeää pohtia, mitä nukken tekeminen vaatii. Nukke saa alkunsa ideoinnista, suunnittelusta sekä rakenteen valitsemisesta.

Teatterinukkeja on monenlaisia, ja ne voidaan luokitella neljään eri pääluokkaan niiden rakenteen mukaan: varjonukkeihin, käsi- ja sorminukkeihin, sauvanukkeihin sekä marionetteihin (Hiltunen 1998, 9). Alun suunnittelussa nukke voidaan kuvitella elävänä ja toimivana hahmona yleisön edessä (Torniainen 1998, 36). Suunnitteluvaihe käyttää hyväkseen osallistujien mielikuvitusta ja luo esitykselle haluttua visuaalista ilmettä. Ennen nukken rakentamista on myös hyvä suunnitella, minkälainen hahmosta on tulossa ja miten se ilmaisee itseään liikkeellä (Astell-Burt 2002, 10). Työskentelyssä onkin otettava huomioon nukken raajojen liikkuvuus, joka osaltaan vaikuttaa myös siihen, ettei lopputuloksena ole pelkkä puhuva pää. Liike ja liikkuvuus itsessään tuovat eloa elottomaan objektiin. Tästä syystä nukken rakenteen valitseminen on tärkeä vaihe myös koko esityksen kannalta.

Työskentelyn alussa nukelle luodaan myös oma tarina, joka kertoo, minkälainen persoona hän on, mikä on hänen roolinsa, luonteensa ja ehkä työnsä. Nukkedraamaprosessiin osallistujat luovat yhdessä mielikuvia nukkeista ja asiat kootaan yhdessä ideoiden muistiin. Hahmo tarvitsee luonteen sekä elämäntarinan tullakseen toimivaksi, jolloin sen valmistaminen on myös tekijälleen helpompaa ja antoisampaa (Torniainen 1998, 36). Nukelle annetaan ominaisuuksia ja inhimillisiä piirteitä, jotka omalta osaltaan herättävät hahmon eloon. Edellä mainittua ideointivaihetta kutsutaan nukken tyypittämiseksi. Sen pohjalta voidaan käsitellä nukken ulkoista olemusta ja tyyliä (Torniainen 1998, 39). Nukken ulkomuodosta päätetään esimerkiksi vartalon koko ja muoto, pään koko sekä värimaailma. Tässä vaiheessa otetaan huomioon nukken ilmeikkyys ja se, miltä sen halutaan näyttävän ja mitä ilme tai esimerkiksi pään asento hahmosta kertoo. Oleellisena osana mietitään myös nukken vaatetus. Asusteen tulisi yhdessä muun kokonaisuuden kanssa sopia yhteen niin visuaalisesti kuin ajatuksenkin tasolla (Torniainen 1998, 39). Nukkejen ulkoisen olemuksen suunnittelu auttaa ryhmää käsittelemään omia ajatuksiaan hahmoista ja niiden luonteesta. Nukkejen kautta ryhmäläinen voi myös miettiä, miten hän näkee itsensä tilanteessa ja millainen hänen roolinsa on vuorovaikutussuhteessa. Toisaalta nukkejen suunnittelu mahdollistaa ulkoisen olemuksen kautta myös toisten roolien tarkastelun.

Suunnittelun jälkeen voidaan aloittaa varsinainen työskentely, materiaalien valinta ja nukkejen rakentaminen. Nukkeihin käytettävät materiaalit valitaan ryhmän taitojen sekä käytettävissä olevan ajan mukaan, ja näin ollen tekemisestä pystytään muodostamaan todella haastava kädentaitoja sekä ajattelua kehittävä projekti. Nukkejen valmistuksessa on hyvä ottaa huomioon myös ryhmän erilaiset lähtötasot. (Torniainen 1998, 34-35.) Nukkedraamassa pääasiaksi ei muodostunut kuitenkaan se, että käsityöprosessi itsessään olisi haastava ja voimia vievä vaan se, että jokainen voi nauttia käsillä tekemisestä yhdessä muiden kanssa. Käsityö vaatii rohkeutta kokeilla uutta, jotta se voisi tarjota tekijälleen uusia sekä ennalta arvaamattomia kokemuksia (Karppinen 2005, 153). Tekemisessä tärkeää onkin osallistujien kannustaminen mielikuvituksen käyttämiseen sekä rohkeaan kokeiluun. Nuken valmistamiseen käytettävillä materiaaleilla ei siis juuri ole merkitystä, kunhan ne vain palvelevat tarkoitusta. Tärkeämmäksi asiaksi muodostuu se, miten nukkeen saadaan puhallettua henki. Nukkeja rakennettaessa vuorovaikutussuhde alkaa saada konkreettisempia piirteitä ja nuket todentavat hyvin sitä, miltä suhde ”näyttää”. Se, että käsityön helppoutta ja luovuutta korostettiin, pyrki tekemään työskentelystä mahdollisimman mukavaa. Juuri vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa tuokin näkyväksi yksilön käsityötaitteeseen sisällyttämät kokemukset ja elämykset (Karppinen 2005, 147). Käsityön avulla pyrittiinkin nostamaan keskusteluun ja esitykseen myös uusia näkökulmia, jotka eivät pelkän keskustelun kautta tulisi välttämättä näkyviksi.

Käsityöhön liittyy jotakin henkilökohtaista näyttäytymistä niin yksin kuin muidenkin kanssa. Käsityötoiminta on sidoksissa toisiin ihmisiin sekä vuorovaikutukseen heidän kanssaan ja tällöin yksilöt kehittävät itseään sekä muiden ihmisten kanssa että heidän kauttaan. Tällaisessa käsityötoiminnassa on myös viestinnällä oma paikkansa (Karppinen 2005, 21). Samalla tavoin nukkejen rakentaminen yhdessä ryhmän kanssa antaa yksilölle merkityksiä, mutta niitä jaetaan myös yhdessä ryhmän kesken. Itse tekeminen antaa mahdollisuuden tutkia asioita henkilökohtaisella tasolla, mutta se palvelee myös vuorovaikutteista ryhmätyöskentelyä ja esityksen yhteistä suunnittelua. Lisäksi käsityön ja itse tekemisen nähtiin palvelevan vuorovaikutussuhteen ja sen sisältämien vaikeuksienkin kohtaamista.

Nuken rakentamisen koettiin palvelevan nukkedraamaprosessin aikana myös yksilötyöskentelyä ja asioiden henkilökohtaista työstämistä, vaikka osa-alueena se kuuluikin vertaistyöskentelyn alueeseen. Kokonaisuuden kannalta nukkejen itse valmistaminen muodostui tärkeäksi työvaiheeksi. Työskenneltäessä käsityön parissa prosessoidaan käsiteltyjä asioita sekä luodaan toiminnalle pohjaa. Itse tehty tuo myös mielihyvän tuntua. Materiaalien työstämisellä on myös henkisempi vaikutus työskentelyn laatuun. Juuri kädet toimivat tiedonhankinnan työkaluna ja niiden avulla muovataan maailmaa materiaaleja työstämällä (Karppinen 2005, 18). Käsityö sisältää psyykkistä prosessointia ja mahdollistaa toiminnan kautta asioiden etäännyttämisen sekä vertauskuvallisen erittelyn (Pöllänen 2008, 91). Näin ollen käsin tehdessä jää aikaa myös esityksen sisältöön vaikuttavien asioiden tarkastelulle.

Käsityön tekemisen mielekkyyteen liittyy jokaisen yksilön oma arvomaailma sekä asenteet elämää kohtaan. Halu tekemiseen pitää löytää itse, mutta miellyttävän tekemisen voi nähdä myös toiminnan tarpeena, joka liittyy inhimillisyyteen. (Karppinen 2005, 127.) Voi siis ajatella, että ihmisillä on perustarve toimia ja tehdä itse, minkä kautta käsillä tekeminen saa tärkeää painoarvoa koko prosessiin nähden. Lisäksi nukkedraama liittyy oleellisesti osallistujien omaan elämään, joka myös tuo merkityksiä tekemiseen. Nukkedraaman avulla tarkastellaan omia ja toisten asenteita mutta myös pyritään muuttamaan niitä. Toisaalta työskentelyssä varmasti jokainen haluaa kunnioittaa toisia tasavertaisina tekijöinä. Lisäksi käsityö ottaa tekijänsä huomioon kokonaisuutena. Käsityössä yhdistyvät käden ja aivojen toiminnot ja samalla aktivoituu koko yksilön keho (Karppinen 2005, 57).

4.2.3 Esittäjän suhde nukkeen

Nukkedraaman esityksen rakentamisen kannalta tärkeäksi seikaksi muodostuu nukettajan ja nukken välinen suhde sekä sen muodostuminen aidon tuntuiseksi. Ilman oikeanlaista suhdetta esityksen yleisilme jää keinotekoiseksi ja itse nukettaja saa esiintymisestä ja nukken käsittelystä paljon vähemmän itselleen. Esittäjän ja nukken väliseen suhteeseen vaikuttavat monet tekijät, kuten hahmon idea ja suunnittelu, nukken rakentaminen sekä nukkeen ja sen fysiikkaan tutustuminen. Hahmon taustaan on hyvä panostaa käyttäen rikasta mielikuvitusta samalla luoden nukelle historiaa, elämää. Idea nukken takana innostaa nukken käsittelijää syventymään hahmoon ja luomaan näin ollen tiiviimpää suhdetta. Tämän voi ajatella olevan jonkinlaista kohtaamista ja tutustumista nukkeen ystävänä sekä kumppanina. Tutustuminen nukkeen ja sitä kautta suhteen luominen estää sen, ettei suhde jäisi pelkästään yksitoikkoiseksi roolin opetteluksi. Toisaalta se, että nukettaja onnistuu luomaan nukkeen oikeanlaisen suhteen, saa esityksen myös näyttämään hyvältä ja onnistuneelta. Nukkedraamasta ja suhteen luomisesta nukkeen voi siis muodostua hyvinkin voimauttava kokemus osallistujille.

Nuken ja nukettajan välinen suhde alkaa jo hahmon suunnittelusta. Tällöin nukken käsittelijä keksii nukelle menneisyyden ja antaa syyn sille, miksi se tehdään. Nukettajan kädestä muodostuu nukken sielu, kun hahmosta on ensin löydetty jotakin merkittävää (Astell-Burt 2002, 10). Nukkedraamaprosessi itsessään sisältää osallistujille jo niin paljon omaan elämään liittyviä merkityksiä, että siten myös nukken rakentaminen ja näin ollen käsityön tekeminen saa aivan uusia merkityksiä. Käsityön näkökulma liittyy siis olennaisena osana vahvan suhteen luomiseen. Käsitöiden tekemisen ollessa vain uusien esineiden valmistamista ilman sen syvällisempää heittäytymistä, on toiminta hengetöntä (Karppinen 2005, 72). Nuken käsittäessä paljon mielikuvia sekä itse luotua historiaa, voi sen tekemisen kuvitella olevan tekijälleen hyvinkin merkittävää.

Kojonkoski-Rännälin mukaan valmiissa käsityössä oman kädenjäljen näkeminen voi miellyttää tekijäänsä monin tavoin (Karppinen 2005, 18). Siinänsä siis jo pelkkä valmis käsityö tuo usein tekijälleen mielihyvää. Käsityössä merkittäväksi elementiksi muodostuu myös sen kosketeltavuus ja

se, että siihen on annettu lupa (Karppinen 2005, 112). Nukessa tämä koskemisen aspekti korostuu, koska se on tehty kättä varten ja sitä kuuluukin koskea ja käyttää. Mielihyvän tuntua ja näin ollen työn merkityksellisyyttä lisää se, että produkti on oikeasti tarkoitettu käyttöön ja käytettäväksi eli sen tekemisellä on tarkoitus. Nukke ei ole pelkkä taide-esine, jota katsotaan kauempaa, vaan sitä myös käytetään sen funktion mukaisesti eikä se ole turha. Oleellisesti tämä syventää myös suhdetta nukken ja nukettajan välillä. Nukke on rakennettu tarinaa ja nukettajaa varten, ilmentämään tämän ajatuksia käsiteltävästä asiasta.

Nukettaminen perustuu pääosin liikkeeseen, ja alussa onkin hyvä tutustua juuri siihen, miten nukke toimii, koska nukken käsittelyn perustuessa pelkkään puheeseen, on lopputuloksena pelkkä puhuva pää ilman mielenkiintoista toimintaa (Astell-Burt 2002, 10). Nukke ei siis olekaan mikä tahansa esine, vaan nukettaja pyrkii luomaan siitä aidon tuntuisen. Tällöin nukkea myös käsitellään luonnollisesti ja sen fysiikan mukaan. Nukettaja pyrkii käyttämään nukkea vapautuneesti harjoitellen sen käyttöä ja liikeratoja. Tämä on tutustumista nukkeen ja sen liikkuvuuteen, mutta samalla myös suhteen luomista siihen. Kontaktin ottaminen ja lämmittelyharjoitusten tekeminen valmiilla nukella ovat alussa tärkeitä, jotta myös esittäminen tuntuisi mahdollisimman luonnolliselta.

Tärkeää on myös opetella nukken perusasento, joka on nukken liikkeen ja toiminnan lähtökohta (Nepponen 2000, 124). Hahmon perusasento myös ilmentää sen ajatuksia ja ehkä jopa avaa nukken luonnetta yleisölle. Hahmon ollessa luonteeltaan reipas ja rohkea, voi nämä piirteet ilmetä ryhdikkäänä asentona. Tieto siitä, miten nukke liikkuu, syventää myös nukettajan suhdetta nukkeen, ja siksi on tärkeä oppia käyttämään objektia oikein. Samalla tavoin, kun näyttelijä tutustuu omaan roolihahmoonsa, myös nukettaja tutustuu nukkeensa ja luo näin suhdetta siihen. Toisin kuin tavallinen näyttelijä, nukettaja siirtää tunteensa ja ilmaisunsa esineeseen ja tekee sen näin eläväksi. Liike alkaa nukettajan kehosta ja varastoituu muistiin, ennen kuin se vapautuu jälleen ulos nukken kautta (Astell-Burt 2002, 68). Kaikki energia kohdistetaan siis nukkeen, joka toimii pääroolissa esityksen aikana ja itse nukettajan ei siis tarvitse tehdä suuria liikkeitä omalla kehollaan. Nukken eleet muistuttavat, että nukettaja on olemassa ja nukke ilmentääkin esittäjänsä fyysistä läsnäoloa (Astell-Burt 2002, 107-108).

Voidaan olettaa, että nukke sekä sen käsittelijä ovat tiiviisti yhtä. Nukkea elävänä hahmona ei yksinkertaisesti ole ilman sen käsittelijää. Juuri tässä piileekin voimakas esimerkki siitä, kuinka esittäjän ja nukken välinen suhde on vahvaa ja vastavuoroista toimintaa. Nukke ei liiku, jos nukettaja ei liiku ja nukke ei tunne, jos nukettaja ei tunne mitään. Yksilön on mahdollista käyttää nukkea myös ikään kuin itsensä sijaisena ja kykenee näin myös siirtämään pelkonsa ja toiveensa esineeseen. Nukesta muodostuu yhdistävä tekijä mielikuvitusmaailman ja todellisuuden välillä. Esine tekee elämästä siedettävän tarjoamalla väliaikaisen suojan uudessa tilanteessa. (Astell-Burt 2002, 108.) Omien piirteiden siirtäminen nukkeen ja roolihahmoon palveleekin ajatusta terapeuttisuudesta ja sitä, että nukken kautta on mahdollista tutkia myös itseään.

Oudossa tilanteessa nukke auttaa sanomaan suoraan sen, mitä ajattelee ja toimii ikään kuin viestin viejänä. Nukettaminen tarkoittaa kontrollia, mutta nukan kautta voimme tuoda näkyväksi omia ajatuksiamme kaikkien esittäessä, että nukke itsessään tekee ne (Astell-Burt 2002, 121). Juuri tieto siitä, että nukke tekee eikä nukettaja, helpottaa vaikeilta tuntuvien asioiden sanomista ääneen nukan kautta. Tällainen etäännytyksellinen edesauttaa sitä, että nukan käsittelijä voi siirtää jotakin itsestään muualle ja kauemmaksi. Tällöin myös käsiteltävissä olevan asian tarkastelu helpottuu, mutta se myös osaltaan tiivistää nukan ja nukettajan välistä suhdetta. Nukettaja antaa hetkellisesti jotain pois itsestään ja esine saa silloin paljon tärkeitä merkityksiä. Nukettajan on mahdollista oivaltaa jotakin nukan välityksellä itsestään, mutta myös ympäristössään tapahtuvista asioista. Oman roolin tarkastelu tai toisen rooliin astuminen on nukeilla helposti toteutettavissa. Nukke tuntuu hyvältä myös esittää, kun annetaan mielikuvitukselle mahdollisuus ja tutustutaan omaan nukkeen kunnolla. Kun on tutustuttu nukkeen ja tiedetään, miten se liikkuu, on helpompi käsitellä nukkea ja se myös helpottaa omaa ajatustyöskentelyä sekä antaa mahdollisuuden pohtia asioita syvällisesti.

4.2.4 Roolityöskentely osana prosessia

Jokaisella yksilöllä on elämässään useita luontaisia rooleja. Roolit syntyvät suhteista muihin yksilöihin ja omista tuntemuksista. Luontaisten roolien lisäksi yksilöt voivat ottaa itselleen tietynlaisia rooleja – tietoisesti tai tiedostamattaan. Yksilön useista rooleista muodostuu kokonaisuus, roolikasauma, josta eri roolit ovat aktiivisia eri aikoina. Olipa rooli luontainen tai itse otettu, on jokin rooli aina läsnä ihmisten ollessa vuorovaikutuksessa keskenään. Näiden roolien läpi rakennetaan erilaisten kohtaamisten struktuuri ja tarkkaillaan omaa käyttäytymistä erilaisissa tilanteissa. (Roolit sosiaalisuuden kuvaajina 2002.)

Roolin luodessa struktuurin käyttäytymiselle voivat roolit myös perusteluina joillekin teoille. Tiedyt toiminnat voidaan lukea kuuluvaksi rooliin. Tämä aiheuttaa sen, että haastavissa vuorovaikutustilanteissa yksilön harvintakyky suhteessa omaan toimintaansa voi kadota. Erityisesti yksilölle annettu rooli voi myös estää häntä toimimasta haluamallaan tavalla, sillä rooliodotukset määrittävät myös tekoihin kohdistuvia odotuksia. (Roolit sosiaalisuuden kuvaajina 2002.) Tiukoista rooleista vapautuminen mahdollistaa uudenlaisten toimintamallien etsimisen erilaisissa tilanteissa.

Teatterissa ja draamassa yksilön omien roolien lisäksi ovat läsnä draamallisesti työstettävät roolit. Nämä roolit voivat olla todellisia tai kuviteltuja, omia tai toisen rooleja. Roolien tutkimista ja niiden kokeilua erilaisissa tilanteissa voidaan kutsua roolityöskentelyksi. Alkujaan roolityöskentely juontaa juurensa morenolaisista menetelmistä, pyko- ja sosiadraamasta. Etenkin psykodraamassa roolityöskentelyllä on useita tavoitteita ja sitä tehdään monessa muodossa. Psykodraaman aikana saadut kokemukset ankkuroidaan emootioihin, mielikuvitukseen ja intuitioon paljolti juuri roolityöskentelyn avulla. Roolityöskentely pyrkii tarjoamaan ihmiselle uusia käyttäytymisrooleja ja näin laajentamaan tunnetta valinnan mahdollisuuksia.

suudesta. Samalla vahvistetaan kykyä nähdä elämää eri näkökulmista ja taitoa kokea empatiaa. Myös yksilön oman minuuden tunnetta pyritään vahvistamaan ja luomaan tunnetta selviämisestä oman elämän monista rooleista. (Blatner, 1997, 149.) Nukkedraamassa roolityöskentely ei tähtää yhtä syvälle kuin psykodraamassa, mutta psykodraaman sisältämän roolityöskentelyn tavoitteet antavat osviittaa siitä, millaisten asioiden käsittelyä keveämmällä roolityöskentelyllä pyritään edistämään.

Alkujaan vahvasti terapiaan kuuluneesta roolityöskentelystä on aikojen saatossa kehittynyt keveämpiäkin työskentelymuotoja, jotka eivät vaadi tuekseen koko terapiaprosessia. Näitä työskentelymuotoja on hyödynnetty monilla elämänalueilla, kuten erilaisissa kouluympäristöissä ja kasvatuksessa sekä liike-elämässä ja teollisuudessa. Näissä harjoituksissa käsitellään muun muassa erilaisten roolien merkityksiä itselle ja pyritään ymmärtämään toisten rooleja. Draamallinen roolityöskentely on tehokas väline konkretisoimaan muutoin kovin abstrakteja roolikäsityksiä. (Blatner 1997, 132-141.)

Yksinkertaistetusti roolityöskentelystä voidaan sanoa, että draamassa osallistujille tarjoutuu tilaisuus fiktiivisessä todellisuudessa kokeilla erilaisia tunteita ja suhtautumistapoja monenlaisissa tilanteissa. Näissä tilanteissa yksilö voi tutkia erilaisia rooleja, niiden toimintamalleja ja näiden toimintamallien vaikutusta muihin rooleihin. Samalla voi opetella erilaisten tilanteiden kokemista ja havainnointia. Draaman tarjoaman fiktiivisen todellisuuden hienous on siinä, että äärimmäisiäkin tunteita, niin positiivisia kuin kiellettyjä ja negatiiviseksikin miellettyjä suhtautumistapoja ja käyttäytymismalleja, voi kokeilla vapaasti, vailla pelkoa arkielämään koituvista seurauksista. (Vehkalahti 2006, 32-36, 191-192.) Tällaisen kokeilemisen ja tutkimisen myötä yksilö voi kehittää omaa herkkyyttään ymmärtää toisissa rooleissa toimivia ja toisaalta myös oppia tuntemaan omat roolinsa paremmin.

Draaman maailma tarjoaa kokemuksia, mutta jotta niistä voidaan käytännössä oppia, vaativat nämä kokemukset käsittelyä (Heikkinen, 2004, 146). Leikkiteatteriyhdistyksen perustaja, teatteri-ilmaisun ohjaaja Reetta Vehkalahti (2006,72) onkin sanonut seuraavasti: ” Moni teatteri-ilmaisun harjoitus voi mielestäni toimia psykofyysisenä elämyksenä ja oman itsen intuitiivisena kohtaamisena. Tämän kohtaamisen käsittely ja nostaminen tietoisuuteen vaativat sen purkamista.” Kokemus ilman käsittelyä jää tyhjäksi, eikä siis opeta mitään, ellei yksilö itsenäisesti myöhemmin käsittele kokemustaan.

Nukkedraamassa roolityöskentelyä kuljetetaan eri asteisena läpi koko prosessin. Rooleja tutkitaan ja tarkastellaan niin kirjoittamalla kuin fyysisesti kokeilemalla ja nukkeen siirtämälläkin. Roolityöskentelyn pääasiallinen tavoite nukkedraamassa on oppia näkemään asiat myös vastakkaisen osapuolen näkökulmasta ja kiinnittää huomio oman toiminnan laatuun ja sen seurauksiin vuorovaikutustilanteissa. Roolikokeiluja pyritään prosessin varrella käsittelemään niin yksilöllisesti kuin yhdessä ryhmän kanssa käymällä keskusteluja ja kirjoittamalla.

4.3 Osallistujien ajatukset esiin soveltavan draaman keinoin

Jotta henkilö voi voimaantua tai oivaltaa itsestään jotakin, on hänelle tarjottava sellaiset olosuhteet, joissa hän voi kokea samaistumista ja nähdä liittymäkohtia omaan elämäänsä. Erilaisille terapioille on luonteenomaista, että ne rohkaisevat osallistujia itsetutkiskeluun. Luovissa prosesseissa sen sijaan rohkaistaan itseilmaisuun, jonka mukana kulkee helposti myös itsetutkiskelu. Luovien terapioiden käytössä on havaittu, että itseilmaisuus voi hyvinkin vauhdittaa itsetutkiskelun prosessia ja mahdollistaa uudenlaisia kokemuksia itsestä. (Malchiodi 2005, 28.) Opinnäytetyön myötä kehitettävälle metodille asetettu pyrkimys vaikuttaa suotuisasti vuorovaikutussuhteen kehittymiseen luo sille terapeutistavoitteellisen pohjan, mikä puolestaan asettaa omat vaatimuksensa prosessin muodolle. Jotta terapeuttisivyiset tavoitteet olisi mahdollista tavoittaa, on prosessin sisällä oltava tilaa itsetutkiskelulle. Itsetutkiskelua pyritään prosessissa ruokkimaan luovin menetelmin.

Suunniteltu ja toteutettu nukkedraamaprosessi sai paljon vaikutteita soveltavan draaman eri muodoista, joista lisää luvussa 4.3.1. Toiminnan taustalla vaikutti ajatus siitä, että vuorovaikutussuhteen kanssa työskentelyssä ovat läsnä aina henkilökohtaisen tason lisäksi yhteisöjen näkemykset ja kokemukset. Yksilökeskeisellä työskentelyllä on usein terapeuttisia vaikutuksia, yhteisöllinen työskentely sen sijaan voi mahdollistaa käsiteltävän teeman ymmärtämisen yleisempänä ilmiönä (Ventola & Renlund 2005, 14). Yhdistämällä nämä molemmat tasot työskentely saa uusia ulottuvuuksia ja vaikuttamisen mahdollisuudet kasvavat.

Henkilökohtainen taso työskentelyyn voi löytyä monin tavoin. Henkilökohtaisuus ei aina välttämättä synny siitä, että käsiteltäisiin täysin todellisia henkilöitä tai tilanteita, pääasia on, että työskentelyssä mukanaolijat pystyvät näkemään asioiden välisen yhteyden. Ryhmän työskennellessä haasteeksi voi muodostua se, kuinka jokainen osallistuja pystyy löytämään henkilökohtaisen kosketuspinnan aiheeseen, vaikka taustalla vaikuttavat kokemukset voivat olla keskenään hyvinkin erilaiset. Toiminnan vaikuttavuuden kannalta on kuitenkin tärkeää, että jokainen voi kokea olleensa osa syntynyttä tuotosta ja näin tuotos muodostuu myös tekijöilleen tärkeäksi. Henkilökohtaisen vaikuttavuuden kautta pyritään pääsemään käsiksi vuorovaikutussuhteeseen kokonaisuutena ja vaikuttamaan siihen rakentavasti.

Soveltavan draaman kautta työskentely on hyvin ryhmälähtöistä ja kaikki ohjauksien aikana tuotettu materiaali on osallistujien, ei ohjaajien. Jokaisen yksilön tasavertaisuus aiheen käsittelyssä on pyritty takaamaan työskentelyn rakenteella. Ohjauksissa lähdetään liikkeelle yksilötyöskentelystä, jossa jokainen toimii itsekseen ja käsittelee omia muistojaan ja ajatuksiaan. Yksilötyöskentelystä edetään vertaistyöskentelyyn, jossa keskenään samankaltaisessa asemassa oleva ryhmä käsittelee jo itsekseen pohdittuja aiheita yhdessä. Seuraava vaihe prosessissa on yhteistyöskentely, jossa ovat läsnä käsiteltävän vuorovaikutussuhteen molemmat osapuolet. Nukkedraaman rakentumisesta ja osallistujien vaikutusvallasta siinä tarkemmin luvussa 4.3.2.

4.3.1 Soveltavan draaman peruseriaatteen ja niiden näkyminen nukkedraamassa

Laajan teatterikentän sisällä tehdään paljon soveltavaa draamaa. Soveltava draama on yläkäsite, jonka alle mahtuu monenmuotoisia projekteja ja monenlaisia kohderyhmiä. Soveltavassa draamassa keskeistä on se, että kyse on enemmästä kuin teatteriesityksen tuottamisesta, kokonaisvaltainen prosessi on suuremmissa osissa kuin perinteisessä teatterissa. Soveltavan draaman käsitettä käytetään erityisesti draamakasvatuksessa, missä draaman tekeminen jaetaan katsojien ja osallistujien draamaan sekä soveltavaan draamaan. Draamakasvatuksen määritteiden mukaan soveltava draama sisältää piirteitä sekä osallistujien draamasta että katsojien draamasta. Osallistujien draama on draamaa, jota tehdään vain ja ainoastaan draamaan osallistujia itseään varten eikä yleisöä ole. Katsojien draama sen sijaan lähentelee perinteistä teatteria, sillä siinä keskitytään valmistamaan esitys yleisölle. (Heikkinen 2004, 33.) Yhden käsityksen mukaan soveltava draama on rinnakkaistermi yhteisödraamalle, mikä puolestaan on määritelty draamaksi, joka tapahtuu ei-traditionaalisissa ympäristöissä, kuten elinikäisessä oppimisessa tai liike-elämässä. Tässä määrittelyssä yhteisödraama sisältää monitaiteellisia ja -vaiheisia prosesseja, jotka voivat sisältää draamatyöskentelyn muotoja aina soveltavasta draamasta teatteritaiteen tekemiseen. (Ventola & Renlund, 2005, 48-49.)

Puhutaanpa sitten soveltavasta draamasta tai yhteisödraamasta, on suhtautuminen osallistujiin sangen erilainen verrattain perinteiseen teatteriin. Tähän draaman muotoon liittyen on muodostunut käytettäväksi termi katsoja-osallistuja, joka on kehittynyt edelleen huomioitsija-osallistujaksi. Tämä termi kuvaa hyvin sitä muutosta, joka on tapahtunut – katsoja ei ole enää katsoja vaan aktiivinen osa muodostumassa olevaa draamaa. Osallistuminen on kaikkiaan laajempaa kuin vain osallistumista esityksen kulkuun. Osallistuminen on parhaimmillaan erilaisen tulevaisuuden mahdollisuuksien yhteistä hahmottamista ja yksilön ymmärrystä siitä, miten hän haluaa omaa elämänsä jatkossa kehittää. (Ventola & Renlund 2005, 50.)

Soveltavan draaman vahvuus kehitettävän toimintamallin kannalta on se, että siinä lähtökohtaisesti sekä aiheen työstämisellä että esittämisellä on oma paikkansa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että soveltava draama on jo itsessään paljon enemmän kuin pelkkää teatteria tai draamallisia harjoitteita. Teatterin ollessa itsessään jo taiteenala, joka ammentaa paljon muista taiteenlajeista, vie soveltava draama tämän ominaisuuden astetta pidemmälle ja lainaa menetelmiä ja harjoituksia sieltä, mistä sopivia milloinkin sattuu löytymään, käytössä ovat paitsi kaikki taiteenalojen harjoitukset, myös luovien terapioiden sovellutukset ja täysin uudet keksinnöt. Monipuoliset harjoitukset mahdollistavat aiheen laajan käsittelyn ja erilaisten näkökulmien löytymisen. Samalla ne takaavat sen, että jokaiselle osallistujalle löytyy jokin menetelmä, jonka avulla aiheeseen pystyy tarttumaan.

Soveltavaa draamaa on hyödynnetty monissa erilaisissa tarkoituksissa, esimerkiksi tiedon välittämisessä ja kasvatuksessa ja se ilmenee monin eri tavoin. Soveltavan draaman muotoja voidaan tunnistaa myös ilmaisuterapioiden kentältä, näitä ovat muun muassa psykodraama, sosiadraama ja draamaterapiat. Draaman muotoja soveltavat terapiat ovat ensisijaisesti terapiaa ja näin ollen niiden käyttöön vaaditaan oma koulutuksensa, kuitenkin

kin näistä terapioista irrotettavissa olevia toiminnallisia menetelmiä voidaan hyvin käyttää myös muissa yhteyksissä (Blatner 1997). Karkeasti yleistäen voidaan sanoa, että draamaa hyödyntävät ilmaisuterapiat pyrkivät lähestymään tasapainoa ristiriidoilla leikkimisen kautta. Draamaa hyödynnetään sisäisen elämän ja ulkoisen realiteettien välisen kaaoksen esittämässä ja sitä kautta uuden järjestyksen löytämisessä. (Malchiodi 2005, 148).

Draamassa ja erilaisissa draamaprosesseissa on nähty tietynlaisia oppimisen mahdollisuuksia. Draamassa osallistujat pääsevät kokeilemaan omaa olemistaan ja tekemään myös sellaisia valintoja, joita ei arkielämässä pidettäisi suotavina. Omaa arkirooliaan voi testata yllättävissäkin yhteyksissä ja näin tutustua uudella tavalla omaan minuuteensa. Vastaavasti voi myös uudella tavalla samaistua toisten henkilöiden rooleihin omaksumalla ne draaman ajaksi. Erityisesti draamatyöskentelyssä voi oppia tunnistamaan ja hyväksymään itsessään erilaisia, niin positiivisia kuin negatiivisiakin tunteita. (Vehkalahti 2008, 191-192).

Nukkedraamaprosessin innoittajina voidaan erityisesti pitää kahta tarkemmin määriteltävissä olevaa soveltavan draaman mallia. Nämä ovat Afrikan malli ja devising-teatteri. Afrikan mallin lähtökohtana on tiedon välittäminen ja devising-teatterissa ajatus on osallistujien tuottamasta materiaalista esityksen rakentaminen katsojille. Toteutettu nukkedraamaprosessi lainasi osia molemmista, muttei noudattanut kummankaan rakenteita orgaanisesti.

Afrikan malli on tiedottamisen teatteria ja se on saanut syntynsä Afrikassa pohdittaessa kysymystä siitä, miten tietoa voidaan parhaiten välittää ja kuinka se parhaiten otetaan vastaan. Vastauksena tähän kysymykseen mallin kehittäjät tulivat siihen tulokseen, että yhteisön sisällä synnytetty tieto omaksutaan ulkoapäin tuotua tietoa tehokkaammin. Tämän oivalluksen myötä kehitettiin työpajamuoto, jossa esiintyvä ryhmä ensin hankkii tietoa yhteisöstä, jonka kanssa tullaan työskentelemään. Tämän jälkeen yhteisön kanssa tehdään sopimus siitä, mitä ollaan tekemässä ja millä tavoin. Tätä vaihetta voidaan pitää tutustumisvaiheena, jossa jää esiintyjien ja yhteisön välillä murretaan. Kun sopimukset on tehty, alkaa ideointi ja aiheiden valikoiminen mitkä ovat ne asiat, joita yhteisössä olisi hyvä käsitellä. Tämän vaiheen muoto vaihtelee paljolti sen mukaan, minkälaista tutkimusta kyseisen prosessin takana on. (Ventola & Renlund 2005, 73-76.)

Aineiston keruuta seuraa analyysivaihe, jolloin yhteisö valitsee kerätystä aineistosta itselleen tärkeimmät aiheet, joihin halutaan muutosta. Analyysin pohjalta esiintyjäryhmä täsmentää esitykselle keskeisen teeman ja työstää sen ympärille esityksen. Perinteisesti teeman lisäksi esityksestä on tunnistettavissa jokin yhteisöstä noussut ydinkysymys. Yhteisön jäseniä voidaan aktivoida myös esityksen harjoitusvaiheessa esimerkiksi ottamalla heitä esiintyjiksi tai katsojiksi. Itse esitystilanteessa yhteisöstä nousseet aiheet palautetaan takaisin. Esitys on rakenteeltaan yleensä sellainen, että jokin tilanne jää ratkaisematta ja sen avulla yleisö haastetaan hakemaan ratkaisuja. Näin esityksen aikana voidaan myös käydä yleisön kanssa läpi

erilaisia mahdollisia ratkaisutapoja esitykseen nostettuun ydinkysymykseen. (Ventola & Renlund 2005, 73-76.)

Afrikan mallissa työskentely jatkuu vielä esitysvaiheen jälkeenkin jälki-työskentelyn ja arvioinnin muodossa. Jälki-työskentelyn yhteydessä pyritään löytämään yhteisölle sopivia toimintamalleja ja sovitaan, miten toiminta esitettyjen kysymysten kohdalla jatkuu. Arviointivaiheessa taasen tutkitaan työskentelyn vaikutuksia erilaisin arviointikeinoin. (Ventola & Renlund 2005, 73-76.)

Myös toteutettu nukkedraamaprosessi oli osin tiedottamisen teatteria, sillä tavoitteena oli tuottaa osallistujille tietoa siitä, kuinka he voisivat toimia niin, että keskinäinen vuorovaikutussuhde olisi antoisampi ja toimivampi. Niin ikään prosessin vaiheet olivat pitkälti samankaltaiset kuin Afrikan mallissa: alkuun tarvittiin tietoa kohderyhmästä, minkä jälkeen työskenneltiin yhdessä ja etsittiin keskeiset teemat, keskeisten teemojen pohjalta valmistettiin esitys ja esityksiä myös käsiteltiin jälkeenpäin. Suurimmat erot nukkedraamaprosessin ja Afrikan mallin välillä olivat siinä, että nukkedraamassa yhteisöjä oli tavallaan kaksi, omaiset ja palvelukodin ohjaajat. Toinen suuri eroavaisuus oli siinä, että yhteisössä eivät toimineet ammattimaiset esiintyjäryhmät, vaan yhteisöt valmistivat itse omat esityksensä suunnaten ne rinnakkaisyhteisölleen. Näiden kahden yhteisön yhdistämisen jälkeenkin prosessi kuitenkin eteni hyvin samankaltaisena kuin Afrikan malli, yhteisöjen valitsemista aiheista kummunnut esitykset esitettiin ja käsiteltiin hyvin samankaltaisella tyylillä. Itse esityksen valmistamisen piirteet olivat kuitenkin devising-teatterista lainattuja.

Devising-teatteri terminä on johdettu suoraan englannin kielen käsitteestä Devising Theatre, jossa Devising merkitsee ryhmälähtöistä työstämistä. Näin ollen ei ole olemassa tietynlaista kaavaa, josta tunnistaa devising-teatteriesityksen, vaan esityksen takana on prosessi, jossa esiintyjäryhmä on työstänyt jonkin impulssin innoittamana yhteisen esityksen. Keskeistä on se, että ryhmä valitsee aiheensa ja päättää, mihin suuntaan työskentelyä viedään. Alkujaan devising-teatterin juuret ovat poliittisessa teatterissa, mistä se on siirtynyt käytettäväksi erityisesti kouluissa ja erilaisissa laitoksissa. Myös performanssitaide kuuluu osana devising-teatteriin. Devising-teatteri on luonteeltaan hyvinkin demokraattista työskentelyä osallistujien ja ohjaajan välillä ja esitystapahtuma on tiivis osa jatkumoa, jossa esiintyjäryhmä työskentelee yhdessä kohdeyleisön ja mahdollisten sidosryhmien kanssa. Osallistujien työnkuvan monipuolisuudesta huolimatta devising-teatteri ei suinkaan aina ole esiintyjäryhmän ulkopuolista yleisöä osallistavaa teatteria vaan voi myös tapahtua työryhmän kesken. (Ventola & Renlund 2005, 81-82.)

Kuten mainittu, devising-teatterin piirteet olivat nukkedraamaprosessissa esillä nukketeatteriesitysten valmistamisessa. Esityksiä valmistettaessa käynnistävä impulssi oli kysymys hoitohenkilöstön ja omaisten välisestä vuorovaikutussuhteesta. Tämän kysymyksen myötä osallistajat työstivät esitystä erilaisten harjoitteiden tukemana. Esityksen sisältö oli alusta loppuun heidän itsensä tuottamaa ja lopulliseen muotoonsa esitys rakentuikin

vasta aivan työskentelyn loppumetreillä, mikä onkin devising-teatterille tavanomaista.

4.3.2 Osallistujien omistusoikeus draamaan

Soveltavaa draamaa on kuvattu myös käsitteellä keskustelutaide. Tämä kuvaa hyvin sitä, että työskentelymuodossa pyritään välttämään ulkoapäin saneltua monologisuutta. Keskeistä on, että työskentelyä kuljetetaan yhteisön jäsenten ehdoilla ja heidän ajatuksensa ovat esillä. Samalla pyritään edistämään eri yhteisöryhmien välistä dialogia. Ohjaajan tehtävä on mahdollistaa kuuluminen ja kuulluksi tuleminen. (Ventola & Renlund 2005, 51). Rakenteen ollessa näin voimakkaasti osallistujakeskeinen on selvää, että myös tuotettu draama on osallistujien eikä suinkaan ohjaajan, toisin kuin usein perinteisen teatterin kentällä on totuttu ajattelemaan.

Käytännössä osallistujien omistusoikeus draamaan merkitsee sitä, että heillä on oikeus tietää, missä ja kenelle draaman sisältöä on tarkoitus esittää ja millaisin keinoin sitä tullaan työstämään. (Heikkinen 2004, 130-152.) Nukkedraamassa tämä tarkoitti sitä, että draamallisen prosessin vaiheiden yhteydessä tuli tehdä selväksi, keille kunkin vaiheen tai harjoituksen sisältö on tarkoitus jakaa. Soveltavan draaman avulla ei missään nimessä ole tarkoitus huijata osallistujia tuomaan toivottuja asioita julki tai ohjailta heitä näyttämään toisille jotakin, mitä he eivät itse halua. Osallistujien tulee voida olla täysin tietoisia siitä, mitä varten mikäkin harjoitus tehdään ja kenelle sen tuotokset ovat nähtävissä. Näin osallistujilla itsellään on myös mahdollisuus kanavoida omaa tuottamisensa tasoa, jos tietää kirjoittavansa esimerkiksi tekstiä, jota ei näytetä kenellekään, voi toimia täysin estoitta, kun taas suunnitellessa esitykseen tulevaa kohtausta, tulee miettiä katsojia suhteessa omaan ajatteluun ja näin havaita, mitä ei ehkä halua jakaa.

Omistusoikeuden mukana kulkee vastuu itse tuotetusta materiaalista, mikä etenkin tässä vuorovaikutussuhteita käsittelevässä nukkedraamassa on hyvä asia. Kun osallistujat joutuvat miettimään tuottamansa materiaalin vaikutusta katsojiin, tulevat he samalla tehneeksi tulkintaa siitä, kuinka vuorovaikutussuhteen toinen osapuoli suhtautuu heidän ajatuksiinsa. Usein tämä ajatuskuvio tuntui herättävän myös pohdintaa siitä, kuinka omat ajatukset lopulta esitetään niin, että toinen taho ymmärtää muttei loukkaannu – näin nukketeatteriesityksen luominen auttoi luomaan struktuuria rakentavien vuorovaikutustilanteiden kehittelyyn.

Osallistujien omistusoikeus draamaan on erityisen tärkeä, jotta ryhmässä voidaan taata luottamuksellinen ilmapiiri ja asioiden turvallinen käsittely. Turvallisuus ja luottamus ovat lopulta kuitenkin välttämättömät edellytykset, jotta työskentelyllä voidaan tavoittaa henkilökohtainen ja merkityksellinen taso. Draama on muodoltaan samanaikaisesti niin yksilökeskeinen kuin yhteisöllinenkin laji, työskentelyväline on oma persoona ja omat ajatukset, mutta työskentelymuoto vaatii sosiaalisuutta ja yhteisöllisyyttä – kokonaisen esityksen muodostaminen on prosessi, jossa jokaista osallistujaa tarvitaan (Vehkalahti 2006, 33-34). Näin työskentelyn myötä omistusoikeus kulkeutuu yksilön kautta lähes automaattisesti ryhmän yhteiseksi ja

etenkin esityksen rakentamisen yhteydessä ryhmäläiset joutuvat yhdessä myös pohtimaan sitä, millaiset asiat ja sisällöt ovat kaikkien mielestä vieävissä vertaisryhmän ulkopuolelle.

Nukkedraamaprosessissa pyrittiin kiinnittämään huomiota erityisesti eri tasoihin, yksilöistä aina kokonaisvaltaiseen yhteisöön asti. Käsiteltävä aihe, mielenterveyskuntoutujien omaisten ja hoitohenkilöstön välinen suhde, jakoi jo asettelullaan yhteisön kahteen, jolloin myös nämä laajemman yhteisön sisällä vaikuttavat vertaisryhmät haluttiin ottaa huomioon myös toisistaan erillisinä kokonaisuuksina. Yksilötyöskentelyn painottamisella pyrittiin takaamaan se, että jokaiselle tarjoutuu tasavertainen mahdollisuus olla osa draamaa ja vaikuttaa sen kulkuun. Tavoite oli, että jokainen voi kokea toteutetun draaman omakseen.

Työskentelyn jakaminen eritasoisten yhteisöjen kesken muutti myös draamallista omistusoikeutta prosessin eri vaiheissa. Alussa työskentely ja käytetyt harjoitukset olivat hyvin yksilöpainotteisia ja näin jokaisella osallistujalla oli täysin itsenäinen valta omiin tuotoksiinsa. Yksilöharjoituksista edettiin vertaisryhmän sisäisiin harjoitteisiin, jolloin vähitellen mukaan asettui myös esitys elementtinä, mikä osaltaan toi vastakkaisen vertaisryhmän läsnäolevaksi jo ennen kuin he todella olivat paikalla. Näin vertaisryhmillä oli tilaisuus keskenään arvioida, mitkä asiat on syytä tuoda esille toisellekin ryhmälle, mitkä pitää oman ryhmän sisällä. Tässä vaiheessa omistusoikeus esimerkiksi rakennettavaan nukketeatteriesitykseen kuului kokonaan omalle vertaisryhmälle. Kun ryhmät sitten lopulta yhdistyivät ja esitykset esitettiin, jaettiin myös omistusoikeus omalta ryhmältä toisellekin ryhmälle. Esitysten jatkotyöstyössä niiden sisältö ja sanomat kuuluivat koko yhteisölle ja olivat vapaasti kaikkien käytettävissä.

Draaman omistusoikeuteen liittyy tiiviisti myös tavoite käsiteltävän asian aitoudesta. Kuten tiedotuksen teatterissa ja erityisesti Afrikan mallissa on havaittu, ulkoapäin tarjottu tieto ei ole yhtä vaikuttavaa kuin yhteisön sisällä tuotettu. Näin ollen, antamalla vallan ja vastuun sisällön tuottamisesta osallistujille maksimoituu myös tuotettavan draamallisen tiedon vaikuttavuus. Vaikuttavuuden parantuessa lisääntyvät tiedon jatkokäytön mahdollisuudet ja jatkokäytön myötä kasvaa tiedosta koitua hyöty. Osallistujille luovutettu omistusoikeus asettaa prosessissa tiettyjä haasteita niin ohjaajalle kuin osallistujillekin. Omistusoikeuden merkittävä sisällön määrittämistä ja hallitsemista tarkoittaa se myös sitä, että ohjaaja ei voi ennalta määrätä, millaisia tuloksia tai sisältöjä prosessissa tulee olla. Voidaan puhua keskeneräisyyden estetiikasta, joka myös on usein draamakasvatuksessa esiintyvä termi. Keskeneräisyyden estetiikalla tarkoitetaan sitä, että ohjaajan ja osallistujien tulee hyväksyä se, että prosessin sisältö muotoutuu vähän kerrallaan eikä sen edes tarvitse olla ennakoitavissa. Keskeneräisyyden estetiikka vaatii ympärilleen aikaa ja tilaa – sisällöllä tulee olla mahdollisuus kehittyä vähitellen. (Heikkinen 2004, 163.)

Keskeneräisyyden estetiikkaan liittyen on hyvä pohtia myös esityksen merkitystä. Nukkedraamaprosessinkin yhtenä osana on esityksen tuottaminen ja esittäminen. Esitys on draamaprosessille luonnollinen, joskaan ei välttämätön tuotos. Kun kyseessä on draama, tulee kuitenkin ottaa huomi-

on se, että esityksen ei onnistuakseen tarvitse välttämättä olla taiteellisesti kovinkaan erikoinen tai sen ei tarvitse tavoittaa suurta yleisöä. Esityksen osa draamaprosessissa on tuoda osallistujille onnistumisen kokemuksia ja antaa tilaa heidän äänelleen – esitys on väylä kertoa osallistujien tärkeinä pitämät asiat edelleen. Prosessin sisällä esitys on vain yksi vaihe muiden joukossa. (Vehkalahti 2006, 38-40.)

5 KÄYTÄNNÖN OSUUS TIEDON TUOTTAJANA

Opinnäytetyössä kehitetyn metodin taustalla vaikuttava tieto on kerätty kahdella tavalla. Osa tiedosta ja teoriasta perustuu aiemmin tehtyihin tutkimuksiin ja jo olemassa oleviin menetelmiin. Toinen puoli tiedosta on sen sijaan kerätty opinnäytetyön yhteydessä toteutetun tutkimuksen avulla. Opinnäytetyön käytännön tutkimus toteutettiin kentällä kehitettävän metodin koekäytön muodossa. Toteutetun nukkedraaman runko on tiivistettynä taulukossa 1.

Taulukko 1. Toteutettu nukkedraama käytännössä

prosessi	kesto	läsnä	toiminta	huomiot
Omaiset, vertaisprosessi 1	4h	2x ohjaaja 2x nainen	Työskentelyn käynnistäminen, vuorovaikutussuhteen kartoittamista ja nukketheateriesityksen suunnittelua. Nukkejen valmistus.	Toinen osallistujista myöhässä, kolmas unohtanut
Omaiset, vertaisprosessi 2	4h	2x ohjaaja 3x nainen	Edellisen kerran sisältöjen mieleen palautus. Käsikirjoituksen rakentaminen, esityksen harjoittelu.	Kaikki osallistujat paikalla
Hoitohenkilöstö, vertaisprosessi 1	4h	2x ohjaaja 3x nainen 1x	Työskentelyn käynnistäminen, vuorovaikutussuhteen kartoittamista ja nukketheateriesityksen suunnittelua. Nukkejen valmistus.	Yksi osallistujista lähti ennen nukkejen valmistusta. Yksi osallistujista ilmoitti olevansa paikalla vain tämän ker-

		mies		ran.
Hoitohenkilöstö, vertaisprosessi 2	4h	2x ohjaaja 2x nainen 1x mies	Edellisen kerran sisältöjen mieleen palautus. Käsikirjoituksen rakentaminen, esityksen harjoittelu.	
Yhteisöprosessi	2,5h	2x ohjaaja 4x nainen 2x mies	Vertaisryhmien esitysten katsominen ja niistä nousseiden aiheiden käsittely. Tulevaisuuden vuorovaikutukseen liittyvän muistilistan tekeminen.	Yksi omaisryhmästä pois. Yksi hoitohenkilöstöstä poistui välissä lääkäriin.

Opinnäytetyössä tehty tutkimus on laadullista tutkimusta. Tutkimuksessa mukana ollut ryhmä oli pieni ja nimenomaan tutkimusta varten suunnitelmallisesti perustettu. Lisäksi tutkimukseen liittyi selkeästi sen ymmärtäminen sekä oppiminen. Tutkijan toimiessa myös aineistonkeruun välineenä voi tutkimukseen liittyvät tulkinnat muovautua vähitellen prosessin edetessä. (Kiviniemi 2007, 70.) Samalla tavoin myös nukkedraaman kehittäminen oli prosessiluontoista ja metodi kehittyi vähitellen selkeämmäksi kokonaisuudeksi opinnäytetyön edetessä.

Aineistonkeruu opinnäytetyössä toteutettiin fenomenologis-hermeneuttisin keinoin. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimusmetodissa tärkeässä roolissa ovat kokemus, merkitys sekä yhteisöllisyys ja niiden kautta merkittäviksi asioiksi muodostuvat ymmärtäminen ja tulkinta (Laine 2007, 28). Tuotettu tieto perustuu siis pitkälle yksilöiden kokemuksiin ja tarinoihin niistä sekä vertaisryhmien yhdessä pohtimaan näkemykseen asioista. Koko prosessin ajan pyrittiin tekemään havainnointia, muun muassa aktiivinen kuuntelu auttoi käsittelemään kokonaisuutta sekä tutkimusaineistoa. Nukkedraaman aikana nousseiden kertomuksien tulkitseminen ja merkityksien etsiminen nousivat myös tärkeään asemaan.

Konkreettisina tiedonkeruumenetelminä toimivat havainnointi ja kysely-

lomakkeet. Havainnointia toteutettiin nukkedraamaprosessin kaikissa vaiheissa, ja sitä on avattu tarkemmin luvussa 5.1. Kyselylomakkeita täyttivät sekä omaiset että hoitohenkilöstö ja niitä täytettiin sekä vertaistyöskentelyvaiheen että yhteistyöskentelyn päättyessä. Kyselylomakkeista ja niiden tuottamasta tiedosta tarkemmin luvussa 5.2.

5.1 Nukkedraamaprosessit

Nukkedraamaprosessi koostuu kahden vuorovaikutussuhteessa vastakkaisen ryhmän omista vertaisprosesseista ja yhdestä yhteisestä yhteisöprosessista, jossa työskennellään vertaisprosessien tuotosten kanssa. Näiden molempien sisällä kulkee yhtäaikaisesti jokaisen osallistujan yksilöprosessi, jota erinäisillä harjoituksilla tuetaan yhteisten prosessien rinnalla.

Kaikkien opinnäytetyön aikana toteutetun nukkedraamaprosessin osien aikana suoritettiin havainnointia strukturoitujen havainnointilomakkeiden avulla (liitteet 1 ja 2). Havainnoinnin avulla pyrittiin selvittämään, miten ryhmä ottaa harjoitukset vastaan ja miten hyvin niihin osataan tuoda asioita käsiteltävästä aiheesta. Samalla pyrittiin kiinnittämään huomiota siihen, miten ryhmä kokonaisuutena toimi prosessin eri vaiheissa.

5.1.1 Vertaisprosessit

Vertaisprosesseissa havainnointi jaoteltiin kuuteen osaan, joissa kaikissa käytettiin kolmiportaista arviointia havaintojen kirjaamisessa. Havainnointilomakkeen jaottelu noudatteli ohjauksen jaottelua. Jokaisessa osassa oli erityyppisiä harjoitteita ja seuraavan osan oli aina määrä syventää edellistä. Osat olivat seuraavat: kirjoittaminen, suhdekaavio, patsaat, sanoma, ideat/nuket sekä nukkejen valmistaminen. Havainnointi toteutettiin kahden ryhmän, sekä omaisten että hoitotahon, toteutuksien yhteydessä.

Kirjoittamisosiossa yksilöprosessit olivat suuressa osassa ja harjoitteiden sujuvuutta havainnoitiinkin tehtävään tarttumisen ja tekstin tuottamisen määrän sekä keskustelun syntymisen avulla. Käytetyt harjoitteet olivat vapaamuotoista tajunnanvirtakirjoittamista, jossa tekstiä tuotetaan kirjoittamalla kaikki mieleen tulevat ajatukset annetusta aiheesta ja aiheen vierestä. Näitä tekstejä käsiteltiin jakamalla yksittäisiä lauseita ja sanoja ryhmän kanssa sekä keskustelemalla niistä. Kirjoittaminen oli havainnoinnin perusteella hyvä aloitusharjoitus, sillä molemmissa vertaisryhmissä siihen tartuttiin helposti ja tekstiä tuotettiin runsaasti. Aloittamisen taustalle oli kuitenkin annettava selkeät ohjeet siitä, mihin tekstit menevät ja ketkä kaikki ne tulevat lukemaan. Keskustelun syntymisessä oli selkeä ero ryhmien välillä. Omaisten ryhmässä keskustelua syntyi runsaasti, kun taas hoitohenkilöstön kesken tuskin lainkaan. Tämä voinee kuitenkin selittyä sillä, että omaiset ovat helposti tottuneempia keskusteleviin vertaistukiryhmiin ja heillä on tarve puhua omaisena olemiseen liittyvistä asioista, kun taas hoitohenkilöstölle suhteen käsittely on työhön kuuluva osa, jonka käsittely voi olla hyvinkin vierasta.

Suhdekaavion rakentaminen oli kirjoittamisen tavoin aluksi yksilötyösken-

telyä ja sen tarkoitus oli saattaa yksilöprosessi siinä määrin pitkälle, että aremmankin osallistujan on helppo osallistua vertaisprosessiin omienkin ajatusten kanssa. Suhdekaavio toteutettiin valitsemalla pikkuesineitä, jotka kuvastavat käsiteltävän suhteen osapuolia ja muita suhteeseen oleellisesti vaikuttavia henkilöitä tai asioita. Valitut pikkuesineet aseteltiin 'kaavioksi', jonka tuli kuvastaa osapuolten suhteita toisiinsa. Pikkuesineistä rakennetut kaaviot käytiin läpi keskustellen, minkä jälkeen osallistujat yhdistivät kaikkien omat kaaviot yhdeksi yhteiseksi näkemykseksi. Yhteisen kaavion valmistuttua se siirrettiin fyysiseksi, eli osallistujat rakensivat suhdekaaviota kuvaavan patsaan itsestään. Suhdekaaviotyöskentely oli monelle varmasti kirjoittamista vieraampaa ja vei työskentelyä abstraktimmalle tasolle.

Suhdekaavioita rakennettaessa hoitohenkilöstö tarttui tehtävään helposti ja käytettäviin pikkuesineisiin liitettiin melko paljon symbolisia ominaisuuksia niiden edustamista henkilöistä tai asioista. Omaisten sen sijaan oli alkuun hieman vaikeaa tarttua tehtävään ja esineiden valinnan jälkeen valintojen perustelu ja ominaisuuksien liittäminen valittuihin esineisiin oli melko vähäistä. Niin ikään yksilöllisten kaavioiden yhdistäminen yhdeksi oli vaikeaa, mistä johtuen kaaviota ei edes yritetty siirtää fyysiseksi. Tehtävän haastavuudesta huolimatta omaisten keskuudessa keskustelua syntyi kuitenkin runsaasti, kun taas hoitohenkilöstön keskuudessa vapaa keskustelu oli hyvin vähäistä.

Fyysisen patsastyöskentelyn keinoin lähennyttään entisestään draaman kokonaisvaltaista ja fyysisen tekemisen maailmaa. Patsastyöskentelyn vaiheessa osallistujat muodostavat itse kehoillaan pysähtyneitä kuvia - patsaita - erilaisista tilanteista. Patsaiden ulkopuolella olevilta osallistujilta voidaan lisäksi pyytää patsaan hahmoille ajatusääniä, eli katsojat kertovat, millaisia ajatuksia patsaan päässä liikkuu. Patsastyöskentely vaatii jo huomattavan paljon kontaktia ja jakamista, yksilöprosessista ollaan siirrytty selkeästi vertaisprosessiin.

Jo suhdekaaviotyöskentelyssä näkynyt ero omaisten ja hoitotahon työskentelyn välillä näkyi myös patsastyöskentelyssä. Hoitohenkilöstön oli melko helppoa muodostaa patsaita annetuista tilanteista ja myös tuoda patsaille ajatusääniä. Omaisten sen sijaan oli aluksi haastavaa lähestyä tehtävänantoa ja muotoilla keskusteltavista tilanteista ja asioista konkreettisia patsaita. Vastaavasti myös ajatusääniä tuottaminen oli haastavaa ja ne olivat muuntua keskusteluksi. Vaikeuksista huolimatta omaisten kesken syntyi tämänkin harjoituksen myötä runsaasti keskustelua. Hoitohenkilöstön keskuudessa keskustelu oli patsaidenkin yhteydessä hyvin vähäistä.

Patsastyöskentelyn yhteydessä hoitohenkilöstön kanssa toteutettiin myös vielä draamallisemmaksi menevä harjoitus, kuuma tuoli. Tässä harjoitteessa eri patsaissa läsnä olleet roolihahmot tuotiin muun ryhmän eteen haasteltavaksi. Harjoituksessa patsaassa roolia esittänyt istuutui muiden eteen tässä samassa roolissa ja pyrki vastaamaan muiden esittämiin kysymyksiin roolihenkilön näkökulmasta. Tässä harjoitteessa roolissa olijat pystyivät melko hyvin asettumaan roolihenkilönsä asemaan, mutta katsojien tuottamien kysymysten määrä jäi jokseenkin vähäiseksi.

Sanoman parissa työskenneltäessä siirrytään jo voimakkaasti tuotettavan esityksen suuntaan. Tässä vaiheessa harjoitteiden on määrä olla keskustelua herättäviä ja aiemmissa vaiheessa heränneitä ajatuksia konkretisoivia. Käytännössä tässä vaiheessa osallistujia pyydettiin valitsemaan kuva, joka kertoo jotakin siitä, mitä he haluavat sanoa vuorovaikutussuhteen toiselle osapuolelle tulevan esityksen avulla. Nämä kuvat jaettiin ryhmän kanssa suullisesti ja sen jälkeen vapaasti keskustellen pyrittiin kokoamaan kolme keskeistä asiaa, joista esityksen avulla halutaan kertoa. Tässä vaiheessa työskentelyä sekä omaiset että hoitohenkilöstö toimivat määrätietoisesti. Kuvan valitseminen onnistui helposti, ja molemmissa ryhmissä syntyi keskustelua aiheista.

Sanomasta siirtymä nukkeihin ja ideoihin on jossain määrin ikään kuin paluuta abstraktista konkreettisempaan. Sanomaan liittynyt viestin pohdinta ja tulevan esityksen sisällölle merkitysten antaminen on esitystä ajatellen hyvinkin kokonaisvaltaista, kun taas nukkejen määrittely ja ideointi on pääasiassa esityksen visuaalisen ilmeen suunnittelua ja jo tuotetun sanoman muuttamista konkreettiseen muotoon. Ideointivaiheessa käytettiin nukkeihin liittyviä ideapapereita, joihin kirjattiin niin ulkonäköön kuin luonteeseen ja ominaisuuksiinkin liittyviä asioita. Nukeille suunniteltavia ilmeitä ja asentoja myös konkretisoitiin ihmisen muovaamisen avulla - osallistajat muovailivat ohjaajan esimerkiksi hämmentyneen näköiseksi, jolloin he pystyivät konkreettisesti tutkimaan, millainen ilme esimerkiksi parhaiten kuvaa hämmennyttä hahmoa.

Tässä vaiheessa ideapapereiden täyttämisen onnistui suhteellisen helposti, molemmilla ryhmillä oli pientä alkukankeutta, mutta tehtävä omaksuttiin kuitenkin hyvin. Muotoilun mahdollisuus aiheutti jossain määrin hämmennystä ja sitä tehtiin melko vähän. Ilmeiden tutkimiseen omaisten ryhmä kuitenkin hyödynsi muotoilua.

Siirtyminen ideoinnista nukkejen konkreettiseen valmistukseen muuttaa toimintaa jälleen. Nukkejen valmistaminen tekee tähän asti melko tiukasti fyysisessä toiminnassa, asioiden ajattelussa ja käsitteistämässä pysyneestä toiminnasta käsityötä. Käsityö puolestaan tuo toimintaan mukanaan täysin uudet ulottuvuudet, joihin osallistujien täytyy sopeutua.

Käsityön uusista ulottuvuuksista huolimatta työskentelyyn tarttuminen onnistui osallistujilta helposti. Tehtävien nukkejen jako tapahtui sujuvasti ja työskentely oli erittäin keskittynyttä. Varsinkin hoitohenkilöstön työskentely oli keskittymisen lisäksi paitsi itsenäistä, myös hyvin vuorovaikutteista - osallistajat pohtivat ideapapereiden suunnitelmia ja nukkejen olemusta ja sitä, mitä se viestittää. Omaiset työskentelivät nukkejen kanssa itsenäisemmin, joskin pientä vuorovaikutteisuuttakin oli havaittavissa.

Nukkejen valmistuttua siirrytään vaiheeseen, jossa osallistajat tutustuvat nukkeihinsa ja lähtevät tuomaan aiemmin pohdittua sanomaa niiden kautta esille. Tässä vaiheessa harjoitteiden struktuuri on löyhä ja toiminta muotoutuu aiemmin tuotetun materiaalin varaan. Tästä syystä tämän vaiheen strukturoitu havainnointi olisi ollut vaikeaa ja siitä luovuttiin. Keskeistä

tässä vaiheessa oli kuitenkin keskustelu ja sen avulla eteneminen sekä aiemmassa vaiheessa harjoitteista nousseiden asioiden pohjalta rakennettu tulevan esityksen pohja.

5.1.2 Yhteisöprosessi

Vertaisprosessien tavoin yhteisöprosessin havainnointi jaettiin harjoitteiden mukaisesti osiin. Yhteisötyöskentelyssä osat olivat konkretiasta tunnetasolle siirtyminen, vertaisryhmien valmistamien esitysten käsitteleminen sekä tulevaan peilaaminen. Myös yhteisöprosessin sisällä oli läsnä yksilöprosessien ja osin myös vertaisprosessien tasot. Tunnetasolle siirtymisen harjoitteissa työskentely oli alkuun yksilökeskeistä ja vähitellen siitä siirryttiin yhteisökeskeiseen. Vertaisryhmien valmistamien esitysten käsittely taas kuului selkeästi yhteisöprosessiin, sillä siinä kuultiin toisten ajatuksia ja samalla tultiin kuulluiksi, mutta samalla esitysten näyttäminen toimi vertaisprosessin päätöksenä.

Tunnetasolle siirtymisen harjoitteet aloitettiin keskustelupainotteisesti, valitsemalla kuvia, jotka kuvaavat erilaisissa tilanteissa syntyviä tunteita. Tunteiden kohdalla pohdittiin myös sitä, missä tunteet fyysisesti tuntuvat ja miksi näin on. Ryhmällä oli käytössä lattiaan piirretty kehon kartta, jolle asetuttiin tunteiden mukaisesti. Asettuminen toimi myös erilaisten ryhmien muodostamisen pohjana. Nämä harjoitteet ryhmä otti vastaan aluksi hieman varautuneesti, mutta harjoitusten edetessä keskustelua syntyi enemmän ja se muuttui vapautuneemmaksi.

Vertaisryhmien valmistamien esitysten käsittely oli kokonaisvaltaisesti nukkedraamaa ajateltaessa yksi keskeisimpiä vaiheita tulosten saavuttamiseksi ja näin ollen tämän vaiheen harjoitusten toimivuus on tärkeässä asemassa koko prosessin toimivuuden kannalta. Välittömästi kunkin esityksen jälkeen sekä katsojat että esiintyjät kirjoittivat lapuille ajatuksiaan esityksestä. Nämä laput kiinnitettiin kaikkien nähtäväksi ja jokainen osallistuja valitsi itseään koskettaneen, hämmäntäneen tai jollain tavalla tunteita herättäneen lapun, joiden pohjalta sitten lähdettiin käymään keskustelua.

Esitysten vastaanotto oli erinomainen, ne katsottiin ja esitettiin läpi hyvin keskittyneessä tunnelmassa ja niihin suhtauduttiin positiivisessa hengessä. Lappujen täyttäminen oli haastavahkoa, mikä voi tosin johtua siitä, että esityksen sisältöjä todella pohdittiin. Keskustelua lappujen valinnan jälkeen syntyi runsaasti ja se oli hyvin asiallista ja rakentavaa.

Tulevaan peilaamisen vaihe on tärkeä paitsi nukkedraamaproessin vaikutusten kannalta, myös siksi, että se päättää prosessin kokonaisuudessaan. Tämän vaiheen tulisi erityisesti olla onnistumisen kokemuksia tuottava ja jättää osallistujat hyvälle mielelle. Käytännön osuudessa tässä vaiheessa pohdittiin sitä, mitä itse haluaisi esityksistä siirtää konkreettisesti arkeen tai mitä sieltä haluaisi poistaa. Näitä asioita jaettiin kuvien avulla. Lisäksi osallistujat yhdessä rakensivat tulevaisuuden muistilistan kuvia ja tekstejä käyttämällä. Tähän muistilistaan kerättiin asioita, jotka olisi hyvä muistaa tulevaisuudessa hyvän vuorovaikutuksen edistämiseksi.

Esityksestä arkeen säilytettävien tai poisotettavien asioiden konkretisoiminen kuviksi onnistui ryhmältä helposti ja niiden jakamisen yhteydessä keskustelua syntyi jonkin verran. Yhteisen muistilistan rakentaminen oli keskittynyttä ja vuorovaikutteista ja lopputulos oli koko ryhmän yhteinen.

5.2 Kyselylomakkeet

Kyselylomakkeet (liitteet 3 ja 4) toimivat opinnäytetyön ehkä merkittävimpinä aineistonkeruumenetelminä. Niiden pohjalta arvioitiin suurelta osin nukkedraamaprosessin vaikuttavuutta metodina, ja se toimi oikeastaan ainoana keinona kuulla osallistujien suoria mielipiteitä prosessista.

Nukkedraaman tavoitteiden ollessa terapeuttisia oli keskeistä kuulla osallistujien kokemuksia siitä, miten nukkedraaman työstäminen heissä vaikutti ja kuinka he kokivat prosessin eri vaiheet. Tärkeään rooliin tuloksien kannalta siis nousivat osallistujien mielipiteet ja kokemukset prosessista. Kyselylomakkeisiin vastattiin kaksi kertaa menetelmän eri vaiheissa, vertaisprosessien yhteydessä sekä yhteisöprosessin jälkeen.

Vertaisprosessin jälkeen toteutetussa kyselylomakkeessa haluttiin selvittää työskentelyn vaikutuksia vuorovaikutussuhteeseen. Yleiset ajatukset vuorovaikutussuhteesta olivat kaikilla samansuuntaisia ja useissa vastauksista kävi ilmi, että niin omaiset kuin hoitohenkilöstökin kokevat, että eivät saa sanomaansa perille ja viestintätilanne on usein varautunut, vaikka kommunikointi omaisten ja hoitajien välillä onkin ystävällistä. Yksi osallistujista kuvasi tilannetta seuraavasti:

Vuorovaikutus on harvoin tasavertaisessa asemassa olevien aikuisten ihmisten kanssakäymistä, vaan usein joko ohjaaja tai omainen yrittää asettua 'tietäväisempään' rooliin, mikä hankaloittaa aitoa vuorovaikutusta.

Osallistuja

Nukkedraamaprosessin kannalta tärkeäksi tulokseksi muodostui se, että kaikki osallistujat olivat kokeneet työskentelyn vaikuttaneen positiivisesti ajatuksiin ja asenteisiin vuorovaikutussuhteesta. Työskentelyn nähtiin läsnäolon ymmärrystä toista osapuolta kohtaan. Kyselylomakkeessa kysyttiin myös, minkä työskentelymuodon osallistujat olivat kokeneet antoisimmaksi suhteen käsittelyn kannalta. Harjoitukset oli pyydetty numeroimaan ykkösestä kuuteen eli antoisimmasta vähiten antoisaan. Monissa vastauksissa kysymys oli kuitenkin ymmärretty väärin, ja se osaltaan vaikutti tuloksien todenmukaisuuteen. Keskustelu ja improvisoidut tilanteet kuitenkin vaikuttivat olleen kaikista suosituimpia työskentelymuotoja, ehkä juuri niiden helppouden ja tuttuuden vuoksi. Patsastyöskentely koettiin useissa vastauksissa kaikista vähiten antoisaksi. Harjoituksen uskottiin olevan vaikeasti lähestyttävä ja työskentelymuotona se olisi ehkä vaatinut enemmän lämmittelyä sekä selkeämpiä ohjeita. Kokonaisuuden kannalta tärkeäksi muodostui se, että kaikki osallistujat olivat kokeneet saaneensa äänensä kuuluviin nukketeatteriesityksen kautta. Voidaan siis olettaa, että

nukkedraamaprosessin aikana käsitellyt asiat olivat palvelleet työn tavoitteita ja kaikki olivat saaneet työskentelystä jotakin irti. Ketään ei ollut jätetty ulkopuoliseksi.

Osallistujilta pyrittiin saamaan myös kokemustietoa harjoitusten toimitavuudesta ja siitä, palvelivatko ne toiminnan tarkoitusta. Kyselylomakkeessa eriteltiin nukketyöskentelyn sekä roolityöskentelyn merkityksiä ryhmälle. Nukkedraamaprosessiin osallistujien vastatessa palautekyselyyn monet olivatkin kokeneet itse tehdyn nukan kaikista läheisimmäksi nukeksi. Oleellisesti tähän liittyi kuitenkin myös se, että ne joiden itse tehty nukke edusti nukkedraamaesityksessä myös omaa roolia, koettiin tärkeimmäksi. Avoimissa vastauksista yksi osallistuja olikin pohtinut juuri sitä, että omaa roolia edustava ja itse tehty nukke muodostuivat helpoimmiksi samaistumisen kohteiksi. Nukke, johon osallistuja ei ollut ollut missään kontaktissa, jäi täysin vieraaksi. Tulos antaa merkityksensä käsityölle sekä oman roolin tutkimiselle ja näin ollen nukan rakennusvaihetta ei voida pitää turhana, vaikka työskentelymuotona se ei ollutkaan pidetyimpien listalla. Itse tekemisen nähtiin syventävän suhdetta nukkeen. Monet osallistujista olivat kuitenkin kokeneet, että heidän suhtautumisensa esittämänsä roolin nukkeen ei muuttunut nukan käyttöönoton myötä. Onnistuneemman kokonaisuuden kannalta voisi nukan käyttöön ja siihen tutustumiseen sekä lämmitelyharjoituksiin käyttää enemmän aikaa.

Merkittäväksi tiedoksi osoittautui se, että jokainen osallistuja näki nukketatteriesityksen kuvanneen todellista vuorovaikutussuhdetta ja prosessin aikana oli siis onnistuttu käsittelemään oikeaa aihetta. Roolityöskentelyn nähtiin myös toimineen vaikuttavana harjoituksena nukkedraamaprosessissa. Miltei kaikki osallistujat olivat kokeneet oivaltaneensa omasta toiminnastaan työskenneltäessä edustamansa roolin kanssa.

Olen varmaan samanlainen hössö, kuin nukkeni.

Osallistuja

Samoin osallistujat olivat myös ymmärtäneet jotakin toisesta osapuolesta heidän roolissaan työskentelyn avulla. Työskentelyssä oli osattu asettaa toisen asemaan ja asioita oli käsitelty uudesta näkökulmasta. Eri rooleissa työskentelyn nähtiin myös selkeyttäneen suhteen laatua ja ongelmakohtia. Kyselylomakkeista kävi ilmi, että käsiteltävän aiheen ydinasiat nousivat esille yllättävän helposti.

Yhteistyötyöskentelyn yhteydessä ja koko nukkedraamaprosessin päätteeksi toteutetussa kyselylomakkeessa pyrittiin selvittämään esityksien esittämiseen sekä vertaisryhmien yhteiseen työskentelyyn liittyviä ajatuksia. Nukkedraamaesitysten esittämisen koettiin aiheuttaneen jännitystä ja toisaalta myös helpotusta. Se, että tilanne koettiin jännittäväksi, voisi ajatella osoittavan sitä, että esityksien valmistamiseen oli panostettu ja niiden sanoma ja sisältö tuntuivat tärkeiltä. Toisaalta se, että viesti saatiin esityksen avulla perille ja sanotuksi tuntui osallistujista huojentavalta. Toisen osapuolen esityksen katsominen oli herättänyt monissa ymmärrystä sekä omaa että toisten asemaa kohtaan. Vaikka tilannetta oli etukäteen jännitet-

ty, oli silti oltu valmiita ymmärtämään toista. Näin ollen työskentelyssä oli säilynyt avoimuus ja arvostus toista osapuolta kohtaan. Suurimmaksi osaksi koettiin, että esitykset nostivat esiin yhteisiä aiheita vuorovaikutussuhteesta. Toisen osapuolen ajatuksista ja toiminnasta oli ymmärretty uutta esityksien avulla. Yksi osallistuja kuvaili nähneensä asukkaan väliinpuutamisen uudella tavalla. Toiselle omaisen ja hoitohenkilöstön näkökulma ero avautui selittämään vuorovaikutuksen ongelmia.

Työskentelyn esityksien jälkeen nähtiin herättäneen sellaista keskustelua, jota ei normaaleissa olosuhteissa syntyisi. Toisaalta jotkut olivat sitä mieltä, että esityksistä nousseet teemat olivat tuttuja, mutta niiden esiin nostaminen ja uudelleen käsittely koettiin hyvänä asiana. Nousseisiin teemoihin oli miltei kaikkien osallistujien mielestä helppoa tarttua. Avoinnissa vastauksissa yksi osallistuja oli kuvannut aiheisiin tarttumisen vaikeaksi mutta antoisaksi. Asioiden yhteisen käsittelyn nähtiin antavan aikaa ja tilaa vuorovaikutussuhteelle. Osallistajat kokivat, että esiin nousseet aiheet oli suurimmaksi osaksi pystytty käsittelemään loppuun asti. Avoinnista vastauksista kuitenkin selvisi, että asioiden syvällisempi käsittely vaatisi enemmän aikaa ja toisaalta taas keskustelua olisi voinut syntyä loputtomasti. Prosessin nähtiin tarjonneen aikaa aiheen käsittelylle ja se oli osattu myös lopettaa yhteisesti.

Kyselylomakkeen mukaan osallistujat olivat kokeneet saaneensa työskentelystä vinkkejä omaan toimintaansa tulevaisuudessa. Kaikki olivat myös saaneet koko työskentelyn ajan äänensä kuuluviin. Suhteen vastakkaisen osapuolen kanssa työskentelyn oli nähty vaikuttavan vuorovaikutussuhteen laatuun. Vastauksista kävi ilmi, että tulevaisuudessa asioita uskalletaan ottaa puheeksi helpommin ja toisaalta osataan ottaa keskustelussa paremmin huomioon toisen osapuolen näkökulma.

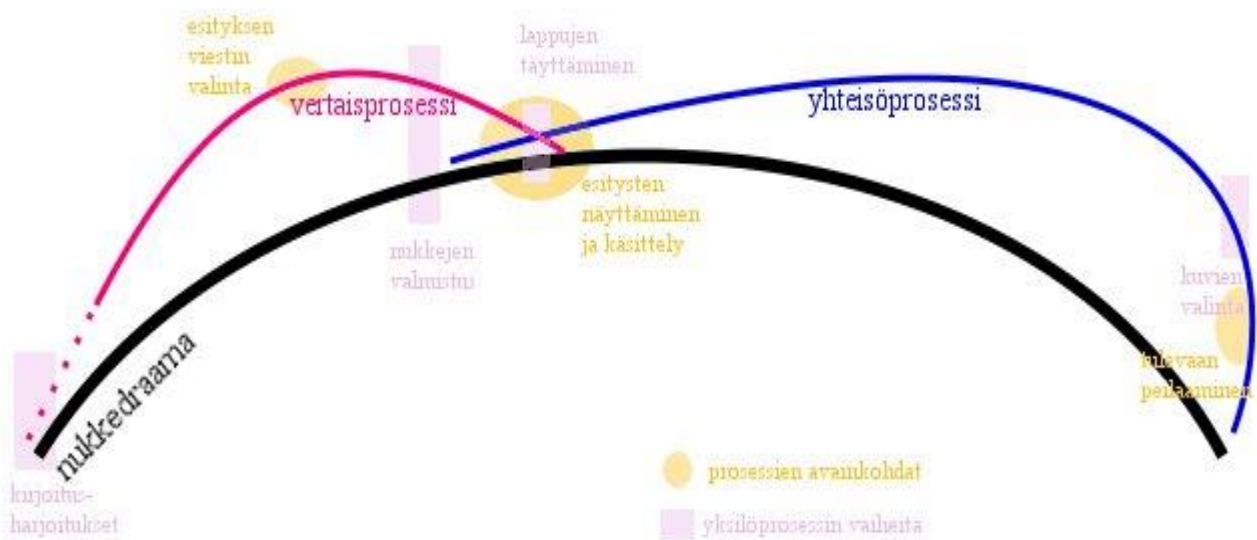
6 TUTKIMUSTULOKSISTA RAAMIT NUKKEDRAAMALLE

Opinnäytetyön taustalla vaikuttavien vuorovaikutussuhdeteorioiden perusteella (luku 4) voidaan tulla siihen tulokseen, että yksilölle on tärkeää kokea kuuluvansa ryhmään tasavertaisena jäsenenä ja tulla kuulluksi erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Erilaisissa ryhmissä toimiessaan yksilöllä voi olla monenlaisia rooleja. Näistä rooleista huolimatta yksilön tulisi voida toimia omien arvojensa ja maailmankatsomuksensa kautta, jotta kuulluksi tuleminen kokemus toteutuu. Näillä perustein nukkedraama jaettiin kolmeen tasoon, yksilö-, vertais- ja yhteisöprosesseihin. Yksi apukysymyksistä, *mitkä asiat ovat keskeisiä vuorovaikutussuhteen toimivuuden kannalta*, saakin vastauksensa tätä taustaa vasten. Keskeistä on, että jokaisella yksilöllä on paikkansa suhteessa ja he kokevat saavansa arvostusta.

Yhteisöprosessi on ikään kuin automaattisesti mukana, sillä siinä haastavan vuorovaikutussuhteen osapuolet kohtaavat toisensa. Vertaisprosessin avulla haluttiin taata yksilöille tilaisuus tuntea itsensä tasavertaiseksi muiden ryhmäläisten kanssa ja vahvistaa kuulluksi tuleminen kokemusta ennen kuin vuorovaikutussuhteen eri osapuolet tuodaan kohtaamaan toisensa. Yksilöprosessin vahvistamisella ja kokoaikaisella mukana kuljettamisella haluttiin edesauttaa kaikkien mukanaolijoiden yhtäläistä osallistumis-

ta ja mahdollistaa yksilön kokemusta siitä, että hän voi olla mukana itse-
nään, ilman vieraalta tuntuja rooleja. Yksilön aktivoiminen yhteisön toi-
minnassa kumpuaa sosiokulttuurisen innostamisen ajatuksista.

Vaikka nukkedraamaa paikoitellen jaetaan osiin prosessien mukaan, on
selvää, että osittain nämä kaikki prosessit kulkevat myös päällekkäin. Pro-
sessien sijoittumista ja niiden avainkohtia esitetään kuviossa 2. Kyselylo-
makkeista saatujen vastausten perusteella ja asioiden käsittelyä ajatellen
voidaan nukkedraaman avainkohtana pitää yhteistyöskentelyn alkuun ja
vertaisprosessin loppuun sijoittuvaa esitysten näyttämistä ja niiden käsit-
telyä. Tässä vaiheessa merkittävää on, että valikoiduin harjoituksin myös
yksilöprosessia pyritään vahvistamaan. Kaikkien kolmen prosessin ollessa
yhtäaikaisesti aktiivisina on toiminnalla myös parhaat mahdollisuudet vai-
kuttaa.

Kuvio 2. Nukkedraaman sisäiset prosessit ja niiden avainkohdat

Kuviota tarkasteltaessa voidaan havaita, että aina prosessin avainkohtien
läheisyydessä, ennen tai jälkeen, on pyritty huolehtimaan yksilöprosessin
voimistamisesta. Tämä siksi, että lopulta suurtenkin joukkojen vuorovai-
kutuksen lähtee liikkeelle yksittäisten henkilöiden toimista. Mitä suuremman
vaikutuksen nukkedraama pystyy yksilötasolla osallistujiin tekemään, sitä
todennäköisemmin sillä on vaikutuksia arjen vuorovaikutustilanteisiin.

Vertais- ja yhteisöprosessien avainkohdiksi on koettu valmistettavan esi-
tyksen sisällön valitseminen ja lopussa tulevaan peilaaminen. Näitä kohtia
yhdistää se, että kummassakin todellinen vuorovaikutussuhde ja sen huol-
taminen ovat keskeisessä asemassa. Yksi nukkedraamassa keskeisimmin
vaikuttava tekijä onkin todellisuuden ja tarinan välillä kulkeminen, josta
lisää luvussa 6.1.

Kokonaisvaltaisen rakenteen perustelemisen lisäksi haluttiin löytää selkeät

perustelut nukkedraaman sisällä esiintyville harjoituksille. Yksi tutkimuksen apukysymyksistä olikin, *mitkä piirteet nukketeatterissa vaikuttavat*. Työskentelyn myötä näiksi piirteiksi todettiin nukken rakentaminen, roolityöskentely, improvisointi sekä avoin kommunikointi tuetussa ympäristössä. Toiminnan perusteluiden koettiin mahdollistavan metodin varioitavuus - jollei kunnollisia perusteluja olisi, olisi esimerkiksi yksittäisten harjoitteiden vaihtaminen kohderyhmän mukaan huomattavasti haastavampaa, ellei peräti mahdotonta. Harjoitusten perusteluista ja merkityksestä on kerrottu tarkemmin luvussa 6.2. Kun metodi kokonaisuutena on perusteltu ja nämä perustelut on myös avattu, on muidenkin ohjaajien helpompi hyödyntää opinnäytetyössä tuotettua tietoa. Löydettyjen raamien konkretisoinnista oppaan muotoon lisää luvussa 6.3.

6.1 Arjen ja tarinan suhde

Kuten jo aiemmissa luvuissa on todettu, nukketeatteri voi toimia tiedonvälittäjänä ja yhteisten teemojen, esimerkiksi vuorovaikutustilanteiden, käsitteijänä. Samoin nukkedraama metodina kykenee peilaamaan todellisuutta ja kertomaan tarinan muodossa vuorovaikutussuhteen haasteista sekä sen todellisesta laadusta. Tarinat sisältävät merkityksiä osallistujien omasta elämästä, mutta eivät silti täysin vastaa todellisuutta. Nukkedraaman esityksiä katsottaessa on katsojan mahdollisuus syventyä esitykseen, kokea samaistumista, nauraa ja kuitenkin olla loukkaantumatta tai ottamatta itseensä, koska ketään ei yksilönä tai henkilönä suoraan osoiteta sormella tai syytetä mistään. Esityksien nuket ovat roolihahmoja, eivätkä suoraan esitä ketään todellista ihmistä.

Toiminnassa on hyvä muistaa, että taiteessa on usein vain häivähdys todellisuutta, eikä se siis ole täysin paikkaansa pitävää. Yksilön käyttäessä nukketeatteria terapeuttisessa mielessä voi esitys sisältää ainoastaan vihjeen aidosta kokemuksesta ja on virhe olettaa, että taide vastaisi täysin todellisuutta (Astell-Burt 2002, 110). Nukketeatteri itsessään on taiteenlaji, jossa nuket voivat toimia ihmisten kuvina ja kertoa tarinaa todellisuudesta, mutta koskaan se ei voi toimia täysin kopiona oikeasta elämästä. Nukken avulla myös nukkedraamaan osallistuja uskaltaa näyttää omat tunteensa helpommin nukken kautta, koska nukke itsessään on vain roolihahmo eikä osallistuja. Lisäksi nukken kautta esiintyminenkin koetaan jollain tapaa helpompana kuin tavallisessa teatterissa, jossa näyttelijä joutuu käyttämään omaa kehoaan muodostaessa kuvaa roolihahmosta. Nukketeatterissa huomio ei keskity nukken käsitteijään vaan nukke on toiminnan keskipisteessä. Helpottavaksi koetaan myös se, että nukken tekemiset lavalla eivät kerro nukettajasta suoraan, vaikka ne peilaisivatkin todellisuudessa tapahtuvia asioita ja nukettajan omia ajatuksia.

Nukkedraamaprosessin aikana tärkeäksi koettiin se, että työskentelyn alku ja loppu sidotaan kiinni konkretiaan ja todelliseen arkeen. Työvaiheina sekä alku että loppu toimivat ikään kuin todellisuuteen palauttajina mielikuvitusmaailmasta. Näin varmistettiin, että valmistuneiden esitysten aiheet käsittelevät todellisuutta ja oikeaa vuorovaikutussuhdetta. Vastauksena apukysymykseen: *Miten käsiteltävä vuorovaikutussuhde tuodaan nukketeatteriin*, voidaankin pitää esityksen rakentamista osallistujien todellisten

tunteiden ja kokemusten perusteella. Toiminnan ohella vaadittiin aina tilanteen purkaminen ja auki selittäminen. Harjoitusten lomassa käytiin keskusteluja ja niitä peilattiin arkeen sekä oikeaan elämään. Lisäksi helposti lähestyttävät harjoitukset, kuten kirjoittaminen sekä valokuvatyöskentely, pitivät osallistujat kiinni todellisuudessa. Nukketeatteriesityksen muodostuessa kuitenkin tarinan ympärille helpottaa se osallitujien heittäytymistä tilanteeseen ja uusien sekä utojen harjoitteiden kokeilua.

Nukkedraamaprosessin alussa työskentely aloitettiin harjoitteilla, jotka käsittelevät osallistujien kokemuksia omasta arkitodellisuudestaan. Vasta todellisuutta käsittelevän työskentelyn jälkeen siirryttiin abstraktimpaan ja symbolisempaan toimintaan, joka vei osallistujat lähemmäs nukketeatteria ja sen sisältämää fiktiivistä maailmaa. Yhteisökerran päätteeksi nukketeatteriesityksen sisältöä konkretisoitiin ja tuotiin näkyväksi todelliseen arkeen yhteisen keskustelun kautta. Keskustelusta nostettiin esiin vuorovaikutussuhteen sisältämät kehittämistä vaativat seikat sekä positiiviset piirteet muistilistatyöskentelyn avulla. Muistilistan tarkoitus oli koota yhteisiä ajatuksia vuorovaikutussuhteen parantamisesta tulevaisuutta ajatellen. Näin mielikuvitusmaailmaan sijoittuneet esitykset hyödyttivät tavallisessa arjessa toimimista. Lisäksi tutkimustuloksista kävi ilmi, että kaikki osallistujat olivat olleet sitä mieltä, että esitykset kuvasivat hyvin todellista vuorovaikutussuhdetta.

6.2 Harjoitteiden merkityksistä

Nukkedraamassa käytettävät harjoitteet on lainattu monen eri menetelmän ja toiminnan alta. On soveltavan draaman harjoitteita, symbolityöskentelyä, keskusteluja, kirjoitusharjoituksia ja käsitöitä. Nämä keskenään hyvinkin erilaiset toimintatavat on saatu muodostamaan yhtenäinen kokonaisuus sitomalla ne tiiviisti yhteiseen teemaan ja huolehtimalla siitä, että jokaisella toiminnalla on oma merkityksensä suhteessa kokonaisuuteen.

Harjoitukset valikoituivat paljolti sen mukaan, miten ne tukivat kunkin prosessin vaiheen kehitystä ja käsiteltävän vuorovaikutussuhteen mukana kuljettamista. Harjoitusten valikoinnin kannalta rakenteellisesti vaikuttavassa asemassa oli paitsi prosessi kokonaisvaltaisesti, myös yksittäisten kokoontumiskertojen rakenne. Harjoitusten avulla jokainen yksittäinen kokoontumiskerta rakennettiin omaksi eheäksi kokonaisuudekseen, jossa alkuun valikoitui keveämpiä harjoitteita, keskivaiheessa asian syvempää käsittelyä ja loppuun jälleen kevyempää ja seuraavaan kertaan motivoivaa toimintaa. Tämän oli näyttävä myös harjoitusvalikoimassa.

Orientoivia ja keveämpiä harjoitteita lähdettiin hakemaan kirjoitusharjoituksista ja symbolityöskentelystä. Kirjoittaminen on hyvä tapa tukea yksilöprosessia, mikä näkyy muun muassa siinä, miten osallistujat ovat kokeneet kirjoittamisen vaikuttavana. Teksti ja mieli voivat yhdessä leikkiä sekä poiketa todellisuudesta. Kirjoittaminen antaa tilaa mielikuvitukselle ja toisaalta se tarjoaa pienen hetken itselle ja omille ajatuksille. Työskentelystä pyrittiin luomaan mahdollisimman helppoa muistuttamalla osallistujia siitä, että he ovat vapaita kirjoittamaan mitä vain eikä tekstejä esimerkiksi arvioida mitenkään. Kirjoittamisessa tärkeää on, että yksilö pääsee

sanoittamaan minuuttiaan ja kokemusmaailmaansa ilman erinäisten auktoriteettien kritiikkiä tekstin oikeellisuudesta. (Ihanus 2000, 27.) Kirjoitus- ja harjoitusten laadulla pystytään hyvin myös säätelemään sitä, kuinka syvästi asiaa harjoituksen yhteydessä käsitellään.

Symbolityöskentely toimii erinomaisena tapana herätellä mielikuvitusta, ja se vie toimintaa konkreettisesta arjesta tarinoiden maailmaan. Kuviin kätkeytyy pintaa syvempiä merkityksiä, jotka avautuvat uudenlaisen ajattelun ja aiheeseen keskittymisen kautta (Mannermaa 200, 61). Erilaisten kuvien kanssa työskentely liittyi olennaisena osana työskentelyyn. Symbolityöskentely on niin ikään tekniikka, jonka haastavuusaste on helposti säädeltävissä sen mukaan, millaisiin asioihin symboleita pyydetään liittämään. Parhaimmillaan valokuva voi olla portti muistoihin tai jopa psyykkisiin ongelmakohtiin (Mannermaa 2000, 61). Käytännön kokeilussa esimerkiksi symbolien liittäminen kuviin kävi osallistujilta helposti, kun taas esineisiin niitä liitettiin kankeammin. Mannermaa (2000, 61) toteaa, että visuaalisuus kuvaa hyvin nykypäivää ja vertauskuvalliset mielikuvat ovat oleellinen osa persoonallisuuttamme. Työskentelyn avulla pyrittiin siihen, että osallistujien olisi helpompi keskustella erilaisten symbolien kautta tai niiden avulla, koska ne ovat luonnollinen osa arkipäivää. Lisäksi kuvien katselu herättää erilaisia tunteita ja ne valmistavat osallistujia oikeaan tunnelmaan (Mannermaa 2000, 61).

Asiaan tiukemmin pureutuvia ja osallistujilta enemmän vaatia harjoituksia ovat draamatyöskentelystä lainatut improvisaatioharjoitukset ja patsastyöskentely. Nämä harjoitukset nähdään niin vertais- kuin yhteisöprosessiakin tukevinä. Vertaisprosessissa ne edesauttavat toisen osapuolen ymmärtämistä heidän rooliaan kokeilemalla ja samalla auttavat vertaisryhmää hahmottamaan, millaisista lähtökohdista he kohtaavat vuorovaikutussuhteen toisen osapuolen. Näille harjoitteille ominainen tiivis yhteistyö ryhmän sisällä niin ikään edesauttaa ryhmäytymistä ja näin myös ryhmäprosessesja. Nuken kanssa tehtävät improvisaatioharjoitukset palvelevat myös paitsi roolien välistä ymmärrystä lisäävinä myös konkreettisesti nuken käyttöä opettavana toimintana. Vaikuttavaksi roolityöskentelyksi osallistujat olivat kokeneet tilanteet, joissa pääsi itse asettumaan rooliin ja toimimaan aktiivisesti siitä käsin.

Käsityö menetelmänä valikoitui mukaan hieman erilaisin perustein kuin muut harjoitteet. Käsityön nähtiin tuovan koko prosessiin uuden tason sille ominaisten terapeuttisten vaikutteiden myötä, se toimii ilmaisun välineenä ja yhtenä kanavana ymmärtää omia taiteellisia ajatuksia, tunteita sekä assosiaatioita (Karppinen 2005, 111). Käsityönä tehtyjen nukkejen uskotaan myös vahvistavan kokemusta siitä, että valmistettava nukketeatteriesitys on todella ryhmän oma, ja kertoo juuri niistä asioista, joita muiden harjoitteiden avulla on käsitelty. Tämän puolesta puhuu muun muassa se, että kaikki osallistujat olivat kokeneet esityksen kuvaavan suurelta osin todellista vuorovaikutussuhdetta ja moni koki itse tehdyn nuken yhdeksi läheisimmistä.

Apukysymykset, miten tuetaan työskentelyyn osallistujien ja nuken välistä suhdetta sekä millainen nuken tulee olla, saavatkin vastauksensa juurikin

käsityön merkityksestä yhdessä roolityöskentelyn kanssa. Nuken luomisprosessi rakentaa vankan perustan nuken ja nukettajan väliselle suhteelle. Nuken muodon puolestaan tulee tukea osallistujien kokemuksia vuorovaikutussuhteesta tai siihen liittyvistä henkilöistä.

Keskustelu nukkedraamassa ei ole varsinaisesti oma menetelmänsä, eikä siihen liity selkeitä harjoitteita, mutta se on kuitenkin syytä nostaa esiin, sillä aktiivinen keskustelu on tiivis osa prosessia. Toteutettujen ohjauksien aikana koettiin, että keskustelun avulla on mahdollisena yhdistää eri tasoilla koettuja oivalluksia ja lisätä vuorovaikutusta niin vertaisryhmän kuin koko yhteisönkin sisällä. Lisäksi koettiin, että keskustelun ollessa arjessa pääasiallinen vuorovaikutuskeino on sen tuominen prosessiin tapa pitää myös arkitodellisuutta aktiivisesti läsnä olevana. Kokemus sujuvasta keskusteluyhteydestä nukkedraaman sisällä voi mahdollisesti heijastua suoraan arjen vuorovaikutustilanteisiin.

6.3 Nukkedraaman raamit käytännössä

Opinnäytetyön produkti on nukkedraamaopas (liite 5), joka asettaa työskentelylle raamit ja selkeyttää sitä, miten menetelmää on tarkoitus toteuttaa käytännössä. Opas sisältää prosessin kaaren harjoitteineen, ohjauksien kulun ja materiaalia nukkedraaman toteuttamiseen, kuten tavoitteet, kärkeän ohjaussuunnitelman, apulomakkeen asiakastarpeiden arviointiin sekä vinkkejä nuken rakentamiseen. Prosessi sisältää yksilö-, vertais- ja yhteistyöskentelyn vaiheet, joihin kaikkiin löytyy harjoitusehdotuksia oppaasta.

Nukkedraamaa on tarkoitus käyttää kahden osapuolen välisen vuorovaikutussuhteen käsittelyyn. Tällaisia suhteita voivat olla esimerkiksi esimiehet ja alaiset tai päiväkodin lapsien vanhemmat ja lastentarhanopettajat. Pääasia on, että mukana olevat tahot edustavat eri rooleja. Prosessia varten tarvitaan kaksi ryhmää, jotka muodostuvat vuorovaikutussuhteen eri osapuolista. Muodostuvien ryhmien koot ovat riippuvaisia ohjaajan uskalluksesta ja voimavaroista. Voi kuitenkin ajatella, että mitä suurempi ryhmä on, sitä hankalampaa sen hallinta on ja toisaalta isossa ryhmässä voi olla haastavampaa saada yksilön ääni kuuluviin. Opinnäytetyön aikana toteutuneessa nukkedraamaprosessissa osallistujia oli yhteensä kuusi, eli molemmissa vertaisryhmissä työskenteli kolme osallistujaa. Pienen ryhmän kanssa työskentely pysyi helposti hallinnassa ja aikaa riitti siihen, että jokainen osallistuja sai sanoa ääneen ajatuksensa ja aikaa jäi myös yhteiseen käsittelyyn.

Lisäksi nukkedraama tarvitsee riittävän määrän aikaa prosessin läpikäymiseen. Toteutuneessa nukkedraamassa kokoontumiskertoja oli yhteensä kolme, eli molemmilla vertaisryhmillä oli kaksi kokoontumista ennen viimeistä ja kokoavaa yhteisökertaa. Toteutuksessa on hyvä osata kuitenkin ottaa huomioon ajan merkitys suhteessa aiheen käsittelyyn. Mitä enemmän aikaa nukkedraamalle varaa, sitä syvällisemmäksi vuorovaikutussuhteen käsittely muodostuu. Tämä huomattiin, kun verrattiin opinnäytetyön aikana toteutettua vertaisryhmän prosessia pääaineprojektin vertaisprosessiin, joka kestoltaan oli huomattavasti pidempi. Pääaineprojektista saadut tu-

lokset olivat syväluotaavampia ja pureutuivat aiheeseen voimakkaammin. Kokoon tumisien väliin on hyvä jättää hengähdysaika ja tilaa aiheen prosessoinnille, ettei aiheen käsittely pääse muodostumaan liian raskaaksi. Väliin jäävä aika kannattaa kuitenkin arvioida niin, etteivät jo läpikäytyt asiat pääse unohtumaan. Sulatteluaika voi muodostua esimerkiksi viikon mittaiseksi ja kokoon tumiset on hyvä sopia etukäteen, jotta kaikki ryhmäläiset pääsevät varmasti paikalle sovittuna ajankohtana. Opinnäytetyön aikana toteutuneessa nukkedraamaprosessissa hankaluudeksi osoittautuikin juuri ajan rajallisuus ja se, että kaikki osallistujat eivät pystyneet sitoutumaan koko työskentelyyn. Olennaisena osana prosessia pidetään sitä, että osallistujat kokee koko prosessin kaaren eikä työskentelystä jää vain kokonaisuudesta irrallisia kokemuksia, joita ei käsitellä loppuun asti.

Nukkedraamaa on mahdollista toteuttaa missä tahansa ympäristössä, jossa on tarjolla sille sopivat tilat ja välineet. Ohjaajalta vaaditaan sitoutumista prosessin läpikäymiseen sekä uskallusta kokeilla jotakin uutta. Nukkedraama antaa ohjaajalle myös mahdollisuuden kokeilla omia voimavarojaan, eikä nukkedraamaopasta tarvitse käyttää tiukkana ohjenuorana. Sääntöjä ei sinänsä ole, kunhan ohjaaja on varma siitä, että selviää tilanteesta.

7 POHDINTA JA ARVIOINTI

Opinnäytetyön tutkimuksen kokonaisvaltainen toteuttaminen oli opettavainen prosessi, jonka aikana huomio pääsi kiinnittymään sellaisiin asioihin, joita ei ennen ole tullut ajatelleeksi lainkaan. Esimerkiksi kyselylomakkeiden toteuttaminen oli uudenlainen haaste ja niiden tuottamia vastauksia läpi käytäessä huomio kiinnittyikin muun muassa siihen, että jotkut rakenteet olisi voitu asettaa toisin. Tutkimuksen aikana olisi voitu painottaa enemmän kysymyksiä ”miksi” ja ”miten”, sen sijaan, että osallistujilta tyydyttiin vain kysymään, tapahtuiko prosessin aikana oppimista ja oivalluksia. Kysymyksiä ”miksi” ja ”miten”, olisi voitu pohtia vielä laajemmin, jolloin osallistujat olisivat kenties pystyneet erittelemään kokemuksiaan paremmin. Vaihtoehtoisesti näin jälkikäteen voi palata myös pohdintaan siitä, olisiko aineiston keruun yhtenä menetelmänä ollut hyvä käyttää kyselylomakkeen sijaan haastattelua. Haastattelun avulla olisi mahdollisesti oivallettu sekä pystytty heti tähdentämään tutkimuksen kannalta oleellista tietoa. Kyselylomakkeen kohdalla kysymysten toimivuus arvioitiin etukäteen tietämättä, kuinka kuhunkin kysymykseen mahdollisesti tartutaan.

Lopulta opinnäytetyötä voi kuitenkin pitää onnistuneena kokonaisuutena, jonka tuotteena on syntynyt nukkedraamaan johdettava opas. Metodien toimivuus on kokeiltu käytännössä ryhmässä, jossa prosessin kaari on toteutettu alusta loppuun saakka. Lisäksi metodi on saanut taustalleen sen toimivuutta perustelevan teoriaosuuden, jossa sen vaikuttavuutta arvioidaan siinä käytettävien harjoitusten sekä työskentelymuotojen kautta. Pääkysymykseen, miten nukketeatteri voi tukea ja edistää keskenään erilaisista rooleista toimivien yksilöiden ja yhteisöjen vuorovaikutussuhdetta, on tarjota vastaukseksi nukkedraamaopas.

Nukkedraamaoppaasta voi löytää prosessin jokaiseen vaiheeseen liittyvät tavoitteet ja tavoitteita tukevat esimerkkiharjoitteet, nämä edustavat niitä keinoja, joiden avulla nukketeatteri – tässä vaiheessa jo nukkedraamaksi muuttuneena – pyrkii vaikuttamaan vuorovaikutussuhteen kehittymiseen. Näkökulmat, joista asiaa lähestytään näkyvät oppaasta ja opinnäytetyöstä ilmitulevaan prosessin jakoon. Asiaa lähestytään yksilön, vertaisten ja yhteisön kautta. Näin vuorovaikutussuhteen tukeminen on mahdollisimman kokonaisvaltaista. Esimerkkiharjoitusten teemat puolestaan kertovat konkreettisesti niistä työvälineistä, joita metodi käyttää. Näitä työvälineitä ovat jokaisen omaa ilmaisua ja ryhmässä toimimista tukeva soveltava draama, näkökulmia avartava roolityöskentely sekä asioille konkreettista muotoa antava käsityö. Myös kirjoitus- ja symboliharjoitusten tukemalla itsetutkiskelulla on osansa. Nukketeatteri yläkäsitteenä sitoo tämän menetelmien kirjon yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Taustalle valitut teoriat palvelivat myös tarkoitustaan. Sosiokulttuurisen innostamisen viitekehys, jossa yksilön merkityksellisyys yhteisössä korostuu, on löydettävissä myös nukkedraaman sisältä ja valitut harjoitukset tukevat sen ajatusmaailman toteutumista. Nukkedraamassa keskeistä on, että ryhmä kokonaisuutena toimii ja jokainen yksilö sen sisällä on aktiivinen. Yksilöiden prosesseja tuetaan, sillä uskotaan siihen, että yhteisö muuttuu ja kehittyy yksilöiden oivallusten ja muutosten kautta. Ohjaaja on lähinnä toiminnan käynnistäjä ja työvälineiden tarjoaja. Samoja arvoja tukee myös soveltavan draaman menetelmä, Afrikan malli, josta nukkedraama omaksui ajatuksen siitä, että yhteisö itse tietää parhaiten mitä se tarvitsee ja mitä sen tulee kehittää. Ohjaaja auttaa yhteisöä löytämään nämä asiat, mutta ilman yhteisön omaa aktiivisuutta tavoiteltua lopputulosta ei ole mahdollista saavuttaa.

NVC:n esittämille kommunikaation kulmakiville havainnoille, tunteille, tarpeille ja pyynnöille on pyritty antamaan tilaa nukkedraama prosessin eri vaiheissa. Alun yksilötyöskentelyssä pyritään paneutumaan siihen millaisia havaintoja osallistujilla on vuorovaikutussuhteesta ja millaisia tunteita ne havainnot herättävät. Esityksen rakennetta luotaessa tutkitaan tarpeita ja esitetään pyyntöjä, joilla vuorovaikutussuhdetta pyritään kehittämään. Esitystilanne ja esitysten jälkipuinti tukevat rakenteensa puolesta empatian vastaanottamista ja antamista. Harjoitusten muoto on pyritty saamaan sellaiseksi, että osallistujat pystyvät toteuttamaan rakentavaa vuorovaikutusta, vaikka eivät tuntisi teoriaa toimintansa taustalla.

Kyselylomakkeiden vastauksista voidaan lukea, että nukkedraama prosessin läpikäynti on koettu voimauttavaksi ja se on lisännyt ymmärrystä vuorovaikutussuhteen toista osapuolta kohtaan. Käytännössä nukkedraama prosessi kokonaisuudessaan koostuu erilaisten kulttuuristen menetelmien muodostamasta kokonaisuudesta, joten näin ollen tulokset vahvistivat alun ennakkokäsitystä siitä, että kulttuurisilla menetelmillä voidaan tehokkaasti edistää hyvinvointia.

Soveltavan draaman nostaminen nukketeatterin rinnalle mahdollisti luovi-
en menetelmien entistä monipuolisemman käytön. Ilmaisullinen kokonai-

suus muotoutui niin, että varmasti jokaiselle osallistujalle löytyi jokin luontevalta tuntuva ilmaisen kanava. Kaikkiaan metodi pitää sisällään luovia tekemisen tapoja kirjoittamisesta ja näyttelemisestä aina käsityöhön asti. Nämä menetelmät sijoittuvat eri vaiheisiin prosessia ja monet toistuvat useaan kertaan matkan varrella. Näin toteutuu ajatus siitä, että kaikki pääsevät tekemään ja kokeilemaan kaikkea ja vaikka jokin ei ensimmäisellä yrittämällä tuntuisi omalta, pääsee sitä kokeilemaan vielä toistamiseen. Ajatus aktiivisesta ja ryhmässä vapaasti itseään ilmaisevasta yksilöstä toteutuu prosessin aikana ja jokaiselle syntyy kokemus siitä, millaista on kun oman viestinsä saa sanotuksi ja se kuullaan – tämän kokemuksen toivotaan tukevan rakentavaa kommunikaatiota tulevaisuudessa, sillä tiedetään, millainen vuorovaikutus on mahdollista saavuttaa.

Työstä saatu palaute on ollut hyvää niin osallistujien kuin toimeksiantajankin taholta. Omaiset mielenterveystyön tukena Kanta-Häme ry on suunnitellut nukkedraamalle jatkokäyttöä, ja sitä on ajateltu käyttää muun muassa mielenterveystyönkentällä toimivien eri organisaatioiden kanssa koulutusmielessä. Lisäksi osallistujien täyttämien kyselylomakkeiden antamat vastaukset puhuvat työn onnistumisen puolesta. Prosessiin osallistuneet ovat saaneet nukkedraaman kautta äänensä kuuluviin, ja se on herättänyt osapuolten välillä sellaista keskustelua, jota normaalissa arjessa ei välttämättä syntyisi. Nukketeatteriesitysten nähtiin myös käsitelleen vuorovaikutusta ja sen laatua, eli prosessin on onnistunut pureutumaan oikeaan aiheeseen eikä sen viereen.

Vastaus yhteen apukysymyksistä, *mikä on nukkedraaman merkitys haasteellisten tilanteiden käsittelyssä*, kertoo paljon siitä, miten nukkedraamasta tuli merkittävää. Nukkedraaman avulla jokapäiväistä vuorovaikutusta voidaan tarkastella etäältä ja näin löytää sen kehittämiseen uudenlaisia ehdotuksia. Nukkedraama pyrkii tuomaan tasa-arvoisuuden henkeä sellaisten roolien välille, joissa sitä ei lähtökohtaisesti ole. Arkipäiväistyneessä suhteessa tällaisia ongelmia ei välttämättä edes huomata, jollei niihin erikseen kiinnitetä huomiota.

Vaikka nukkedraamaprosessi käytännössä toteutettuna vaikuttaa onnistuneelta ja se palveli opinnäytetyön tavoitetta, ei voida tietää, millaisia vaikutuksia sillä on pidemmällä aikavälillä. Se, vaikuttaako nukkedraama oikeasti vuorovaikutussuhteeseen ja sen laatuun tulevaisuudessa, vaatisi jo oman tutkimuksensa. Opinnäytetyön tutkimus osoitti, että oivalluksia vuorovaikutussuhteen laadusta ja sen kehittämismahdollisuuksista koettiin prosessin aikana. Se unohtuvatko nämä oivallukset prosessin päätyttyä rajautui tutkimuksen ulkopuolelle. Ei voida taata, että ryhmä jatkossa toteuttaisi yhdessä pohtimiaan asioita. Jatkossa menetelmän toimivuudesta voisi tehdä uuden tutkimuksen, jossa keskityttäisiin ryhmän ja osapuolten väliseen vuorovaikutussuhteen toimivuuteen ennen nukkedraaman toteuttamista ja sen jälkeen.

Nukkedraaman kehitysmahdollisuutena voidaan myös pitää sen toteuttamista eri ryhmien kanssa, jolloin testattaisiin sen toimivuutta muiden kohderyhmien kanssa. Lisäksi olisi hyvä kokeilla eripituisten prosessien järjestämistä, jolloin näkisi konkreettisemmin, miten käytetty aika vaikuttaa

vuorovaikutussuhteen käsittelyyn ja viekö pidempi prosessi osallistujia syvemmälle aiheeseen. Uuden metodin kohdalla erilaisten variaatioiden kokeileminen eri tilanteissa tuo vielä pitkän aikaa esiin uusia piirteitä. Näin on myös nukkedraaman kohdalla, sillä kaikkea ei vielä tiedetä. Opinnäytetyö ei tarkasti kerro esimerkiksi sitä, minkä kokoisen ryhmän kanssa nukkedraamaa voidaan käyttää, vaan sitä pitää tutkia lisää. Vasta, kun menetelmä otetaan käyttöön eri ohjaajien toimesta, antaa se enemmän käytännön kokemustietoa työskentelyn todellisesta vaikuttavuudesta ja toimivuudesta.

LÄHTEET

Astell-Burt, C. 2002, I am the story -the art of puppetry in education and therapy. London: A Condor Book Souvenir press (E&A) Ltd.

Blatner, A. 1997, Action - toiminnalliset menetelmät terapiassa ja koulutuksessa. Naantali: Resurssi.

Heikkinen H. Kansanvalistusseura. 2004. Vakava leikillisuus draamakasvatusta opetajille. Vantaa: Dark oy.

Heikkinen, H. 2007, Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli R. (toim.). 2007, Ikkunoita tutkimusmetodeihin II näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy.

Hiltunen, M. & Tornainen, L. 1998, Naamionuken monet kasvot nukketeatteri yhteisöllisenä taidekasvattajana. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Ihanus, J. 2000, Kirjallisuusterapia. Teoksessa Heikkilä, T., Paloheimo, L. Taipale, I. (toim.). 2000, Mieli ja taide. Vantaa: Printway Oy.

Karppinen, S. 2005, “Mitä taide tekee käsityöstä?”: Käsityötaiteen perusopetuksen käsitteellinen analyysi. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kauppila, R. 2005, Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010, Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WS Bookwell Oy.

Kiviniemi, K. 2007, Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli R. (toim.). 2007, Ikkunoita tutkimusmetodeihin II näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy.

Kurki, L. 2000, Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Laine, T. 2007, Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli R. (toim.). 2007, Ikkunoita tutkimusmetodeihin II näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy.

Malchiodi, C. 2005, Ilmaisuterapiat. EU: Unipress.

Mannermaa, L. 2000, Uusia tapoja katsoa ja tuntea, nähdä ja oivaltaa. Te-

oksessa Heikkilä, T., Paloheimo, L. Taipale, I. (toim.). 2000, Mieli ja taide. Vantaa: Printway Oy.

Nepponen, S. 2000, Nukketeatteria. Teoksessa Heikkilä, T., Paloheimo, L. Taipale, I. (toim.). 2000, Mieli ja taide. Vantaa: Printway Oy.

Omaiset mielenterveystyöntukena keskusliitto ry. 2012 Viitattu 24.07.2012 <http://www.omaisten.org/>

Pöllänen, S. 2008, Käsityö terapiana ja terapeuttisena toimintana. Teoksessa Niikko, A., Pellikka, I. & Savolainen, E. (toim.). 2008, Oppimista, opetusta, monitieteellisyyttä: Kirjoituksia Kuninkaankartanonmäeltä. Julkaisija SOKL:n verkkokirjoja. <http://sokl.joensuu.fi/verkkojulkaisut/monitiet/pollanen.htm> Luettu 15.07.2012.

Renlund, M.& Ventola, M-R. 2005, Draamaa ja teatteria yhteisöissä. Helsinki: Yliopistopaino.

Rosenberg, Marshall B. 1998. Myötäelämisen taito. Helsinki: Hakapaino oy.

Saari, S. 2000, Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Vehkalahti, R. 2008, Leikkivä teatteri. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino oy.

Vilka, H. Airaksinen, T. 2003, Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Vuorinen, R. 1997, Minän synty ja kehitys. Porvoo: WSOY.

Roolit sosiaalisuuden kuvaajina. 2002. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Anu Pietikäinen. <http://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaalipsykologia/roolit.html>. Viitattu 14.8.2012.

Vuorovaikutus - puhumista ja kuuntelemista 2010. Puheviestintä. Kielijelppi-Språkhjälpen. Helsingin yliopiston kielikeskuksen äidinkielen viestintäopetuksen palveluyksikkö. Viitattu 17.07.2012. <http://www.kielijelppi.fi/puheviestinta/vuorovaikutus-puhumista-ja-kuuntelemista>

Julkaisemattomat lähteet:

Santikko, S. & Stauffer, J. 2012. Kertokaa tarinanne nukeilla. HAMK, ohjaustoiminnan koulutusohjelma pääaineprojektiraportti.

Havainnointilomake vertaistyöskentely

kirjoittaminen

Tajunnanvirta- kirjoittaminen käynnistyi	helposti	pienen harkinnan jälkeen	hitaasti
tekstiä syntyi	vähän	tuskin lainkaan	paljon
keskustelua syntyi	vähän	tuskin lainkaan	paljon

suhdekaavio

tehtävään nen	haastavaa	vaikeaa	helppoa	tarttumi-
esineisiin liitettiin ominaisuuksia	vähän	tuskin lainkaan	paljon	
kaavioiden yhdistäminen suijui	hyvin	huonosti	tuskin lainkaan	
fyysiseksi siirtämien onnistui	hyvin	huonosti	tuskin lainkaan	
keskustelua syntyi	paljon	vähän	tuskin lainkaan	

patsaat

patsaiden muodos- taminen oli	helppoa	haastavaa	vaikeaa
ajatusääniä syntyi	paljon	vähän	tuskin lainkaan
roolissa pysyminen tuolissa onnistui	hyvin	huonosti	tuskin lainkaan
tuolissa olioita haastateltiin	paljon	vähän	tuskin lainkaan
keskustelua syntyi	paljon	vähän	tuskin lainkaan

sanoma

kuvan valitseminen oli	helppoa	haastavaa	vaikeaa
keskustelua kuvista syntyi	paljon	vähän	tuskin lainkaan

idea/nuket

nukkejen ominaisuudet löytyivät	helposti	haastavasti	vaikeasti
muotoilua tapahtui	paljon	vähän	tuskin lainkaan

nukkejen teko

hahmojen jako onnistui	helposti	melkein	ei oikeastaan
työskentely oli	vuorovai- kutteista	itsenäistä	sekä-että
työskentely sujui	keskitty- neesti	levottomasti	huolimattomasti

Havainnointilomake yhteisötyöskentely

tunnetasolle siirtyminen

tunnetasosta puhuminen oli	pintapuolisti	varautunutta a	vointa
keskustelua syntyi keholle	paljon	vähän	tuskin lainkaan
asettuminen oli	helppoa	haastavahkoa	vaikeaa
keskustelua sijainnista syntyi	paljon	vähän	tuskin lainkaan

vertaisryhmien esitysten käsittely

esitykset otettiin vastaan;

lappujen täyttäminen oli	helppoa	haastavahkoa	vaikeaa
lapuista syntyi keskustelua	paljon	vähän	tuskin lainkaan
tulevaan peilaaminen			
kuvan valitseminen oli	helppoa	haastavahkoa	vaikeaa
keskustelua kuvista syntyi	paljon	vähän	tuskin lainkaan
tulevaisuuskuvan tekeminen oli	yhteistoinnallista	yksilö vetoista	vuorovaikutteista
työskentely sujui	keskittyneesti	levottomasti	huolimattomasti
lopputulos oli	yhtenäinen	hajanainen	väkinäinen

Kyselylomake vertaistyöskentely

Kysely

- Olen** omainen
 hoitaja
 ohjaaja
 muu, mikä?

Työskentelyn vaikutus vuorovaikutussuhteeseen

1. Koetko hoitavan tahon ja potilaiden omaisten välisen suhteen haastavaksi?

- Kyllä
ei
toisinaan

Ajatuksia vuorovaikutussuhteesta?

2. Vaikuttiko suhteen käsittely ryhmässä ajatuksiisi/asenteisiisi?

- Positiivisesti
negatiivisesti
ei lainkaan

Mikä muuttui?

3. Minkä työskentelymuodon koit antoisimmaksi vuorovaikutussuhteen käsittelyn kannalta? (numeroi vaihtoehdot antoisimmasta, numero 1, vähiten antoisaan, nro.6).

- kirjoittaminen
keskustelu
patsastyöskentely
(esim. suhdekaaviot, fyysiset patsaat)
improvisoidut tilanteet
nuken rakentaminen
nuken käyttäminen

4. Koitko, että sait äänesi kuuluviin nukketeatteriesityksen kautta?

- kyllä
ei

jossain määrin

Nukketyöskentelyn merkitys

1. Minkä nuken koit itsellesi läheisimmäksi?

itse tekemäsi
omaa roolia edustavan
muun, minkä?

Miksi?

2. Mikä asia tuntui tärkeimmältä nukkea rakennettaessa?

visuaalinen ulkomuoto
ajatukset ja asema, joita hahmo edustaa
omat ajatukset hahmoon liittyen

3. Muuttuiko suhtautumisesi esittämäsi roolin nukkeen nuken käyttöönoton myötä?

lähentyi
etääntyi
ei muuttunut

4. Kuvasiko nukketeatteriesitys mielestäsi todellista vuorovaikutussuhdetta?

ei lainkaan
vähän
jonkin verran
suurimmalta osin
täysin

Roolityöskentelyn merkitys

1. Oivalsitko jotakin omasta toiminnastasi työskennellessäsi edustamasi roolin kanssa?

kyllä
ei

2. Oivalsitko jotakin suhteen vastakkaisesta osapuolesta työskennellessäsi heidän roolissaan?

kyllä
ei

Nukketeatterista nukkedraamaksi

Minkälaisia oivalluksia koit (kohdissa 1 ja 2)?

3. Selkeyttikö eri rooleissa työskentely suhteen laatua ja mahdollisia ongelmakohtia?

kyllä

ei

Millä tavoin?

Kyselylomake yhteisötyöskentely

Kysely

- Olen**
- omainen
 - hoitaja
 - ohjaaja
 - muu, mikä?
-

Yhteisötyöskentely

1. Millaisia ajatuksia valmistamanne esityksen esittäminen herätti?

- jännitystä
 - pelkoa
 - helpotusta
 - ei mitään
 - muuta, mitä?
-
-
-

2. Millaisia ajatuksia toisten esityksen katsominen herätti?

- ymmärrystä
 - ihmetystä
 - loukkaantumista
 - ei mitään
 - muuta, mitä?
-
-
-

3. Käsittelivätkö molemmat esitykset mielestäsi samaa aihetta?

- kyllä
- ei
- jossain määrin

4. Oivalsitko jotain toisen osapuolen ajatuksista esityksen avulla?

- kyllä
- ei

mitä?

5. Työskentely esityksien jälkeen avasi teemoja lisää?

- kyllä
ei
vähän

miten?

6. Esityksestä nousseisiin teemoihin tarttuminen oli

- helppoa
vaikeaa
muuta, mitä?

7. Esiin nousseet asiat käsiteltiin loppuun asti?

- kyllä
ei
mikä jäi kesken?

8. Saitko työskentelystä mukaasi joitakin eväitä ajatellen toimintaasi tulevaisuudessa?

- kyllä
ei
mahdollisesti

9. Koin työskentelyssä tulleetni kuulluksi

- kyllä
ei
jossain määrin

10. Vaikuttiko suhteen vastakkaisen osapuolen kanssa työskentely vuorovaikutussuhteen laatuun?

- kyllä
ei
mahdollisesti

miten?

